

Memorandum over het Geldstelsel

in aanvulling op de tekst en toelichting van Burgerinitiatief Ons Geld

Hooggeachte leden van de Tweede Kamer,

Vanwege de financiële crisis zijn en worden ingrijpende maatregelen genomen. Algehele versoering, een Europese bankenunie en kwantitatieve verruiming behoren daartoe. De doelmatigheid van deze maatregelen is niet onomstreden terwijl de kosten en ongewenste bijwerkingen ervan aanzienlijk zijn. Versoering heeft de verliezen die de crisis teweeg bracht vergroot, gesocialiseerd en omgezet in reëel welvaartsverlies. De Europese bankenunie lost het too-big-to-fail probleem niet op maar werkt consolidatie van het bankwezen en verdere concentratie van risico's juist in de hand. Ook de kwantitatieve verruiming blijkt haar beoogde doelen nauwelijks te realiseren terwijl de kans op ernstige ongewenste bijwerkingen aanzienlijk is. Al met al is de aanpak van de financiële problematiek die de wereld nu al meer dan zeven jaren in haar greep houdt weinig overtuigend. Onderwijl wordt verzuimd om alternatieven in aanmerking te nemen. Vanuit monetaire kringen valt zelfs opvallend vaak te horen dat er geen alternatieven zouden zijn. Dat is echter een misvatting en getuigt van vastgeroest denken.

Via Burgerinitiatief Ons Geld brengen wij een alternatieve aanpak van de problemen van het financiële stelsel onder uw aandacht. Het gaat om een alternatief dat de schade die de financiële crisis de maatschappij heeft berokkend kan compenseren, en dat bovendien structurele oplossing biedt voor de inherente gebreken van ons huidige geldstelsel. In de tekst en toelichting van Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1) hebben wij deze gebreken uiteengezet en de door ons voorgestelde oplossingsrichting gethematiseerd. In voorliggend memorandum geven wij hiervan verdere uiteenzetting.

Geldbezit en geldvordering

In het huidige geldstelsel worden geld-beloftes van banken (geld-tegoeden) gebruikt als ware het geld. Deze beloftes vormen voor de rekeninghouder geen *geldbezit* maar bezit van een *geldvordering*; een relatief recht dat afhankelijk is van de kredietwaardigheid van de bank. Ons geldstelsel is thans ingericht op veronachtzaming van het fundamentele verschil tussen geldbezit en geldvordering. Bijgevolg veronderstellen veel rekeninghouders in de vorm van hun banksaldo geld te bezitten. Dit is een misvatting waarvan het gevolg duidelijk wordt als een bank in moeilijkheden komt. Had de rekeninghouder *geldbezit* gehad dan verschilde het faillissement van zijn bank nauwelijks van dat van een gewone onderneming. Daar rekeninghouders geen geld maar geldvorderingen op hun bank bezitten, vormt bankfaillissement echter een buitengewoon probleem en hebben banken een buitengewone positie.

Staatssteun voor banken

Om de geldbeloftes van banken als geld te laten functioneren behoeft het bankwezen steun van de overheid. Deze zorgt dat de geldbeloftes van alle banken van gelijke waarde lijken.¹ Alleen dan kunnen betalingen worden gedaan op basis van de nominale waarde van deze beloftes. Deze steun ontvangt het

---

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 21 501-07, nr. 1334 p. 5
<https://zoek.officiëlebezoekingen.nl/kst-21501-07-1334.pdf>

bankwezen onder andere in de vorm van prudentieel toezicht en het depositogarantiestelsel. Depositogarantie nivelleert de verschillen tussen banken en prudentieel toezicht onttrekt de risico's die rekeninghouders op hun bank lopen aan het zicht. Aldus worden rekeninghouders niet aangezet tot waakzaamheid maar tot blind vertrouwen op het bankwezen en het toezicht daarop. De overheid trekt daarmee verantwoordelijkheid naar zich toe, waarbij ze de risico's op zich laadt waaraan het bankwezen bloot staat. In dit memorandum betogen wij dat dit onnodig en onwenselijk is en dat de maatschappelijke kosten ervan onaanvaardbaar groot zijn. Daarbij schetsen we een alternatief waarvan de kosten relatief gering en de maatschappelijke baten juist zeer groot zijn.

Het alternatief

In dit alternatief ziet de overheid af van alle inspanningen en maatregelen die zorgen dat geldvorderingen op banken als geld kunnen functioneren. In plaats daarvan roept de overheid een digitaal chartaal geldstelsel in het leven. Alleen dat stelsel schraagt ze dan met haar overheidsmacht. Alle staatssteun aan het bankwezen kan vervolgens worden ontmanteld. Banken verliezen dan hun geldscheppend vermogen. Dat lijkt disruptief maar hoeft het niet te zijn. In dit memorandum schetsen wij hoe deze overgang geleidelijk, beheerst en markt-gedreven kan worden ingeleid. Wij zetten bovendien uiteen waarom deze overgang ook voor de meeste banken voordelig is.

Banken hebben veel meer geld-beloftes gedaan dan er geld is. Deze beloftes kunnen dan ook nooit allemaal tegelijk worden waargemaakt, wat bijdraagt aan de instabiliteit van ons geldstelsel. Ons voorstel impliceert dat alsnog voldoende geld (digitaal chartaal overheidsgeld) wordt gecreëerd en dat dit aan de banken beschikbaar wordt gesteld. De banken kunnen daarmee dan hun geldbeloftes aan het publiek alsnog waarmaken. Girale geldtegoeden worden daarbij omgezet in digitaal chartaal overheidsgeld. De girale geldhoeveelheid verdwijnt daarbij van (de passiefzijde van) de bankbalansen en verschijnt in de digitale portemonnee van de rekeninghouder. Geldtegoed is dan geldbezit geworden. Bankfaillissement is dan geen 'systeemprobleem' meer, en 'bail-out' nooit meer noodzakelijk.

Afbakening van publiek en privaat

De girale geldomloop bestaat uit het vertrouwen dat het publiek, al dan niet terecht en geschraagd door staatssteun, in de geldbeloftes van het bankwezen stelt. Bijgevolg hebben we eigenlijk geen geldstelsel maar een kredietstelsel dat is gebaseerd op bankkrediet. Geld en bankkrediet worden in dit stelsel, ten onrechte, vereenzelvigd. Dit resulteert in een verstrengeling van publieke en private belangen. Ons Geld pleit voor ontvlechting van deze verstrengeling en heldere afbakening van de publieke en de private sfeer. De geldomloop achten wij van publiek belang en wordt in ons voorstel door de overheid onder haar hoede genomen. De werkzaamheid van banken, waaronder kredietverlening, achten wij daarentegen een private aangelegenheid. Hier dient de overheid zich terughoudend op te stellen, en zich bovendien niet te belasten met de risico's waarmee kredietverlening gepaard gaat.

Nu het geldstelsel is gebaseerd op bankkrediet is de overheid genoopt zich in hoge mate te bemoeien met het reilen en zeilen van het bankwezen, en zich aldus intensief in te laten met private aangelegenheden. Zij is daarbij verwickeld in een kat-en-muis-spel met het bankwezen, waarbij de overheid controle tracht te krijgen over de risico's waaraan het bankwezen bloot staat, terwijl het bankwezen deze controle, veelal met succes, tracht te ontlopen. In dit spel loopt de overheid altijd achter de feiten aan en vergroot ze, ongewild, de complexiteit en ondoorgrondelijkheid van het kredietstelsel. Dit trekt een zware wissel op

de transparantie en bestuurbaarheid van het geldstelsel. Zelfs voor banken begint de staatssteun die zij ontvangen in de vorm van prudentieel toezicht en depositogarantie te knellen. De complexe regelgeving waarmee die steun gepaard gaat werkt verstikkend op het ondernemerschap en frustreert de marktwerking. Wij zien dan ook een natuurlijk moment om dit onhoudbare stelsel ter discussie te stellen.

Digitalisering

Liberalisering en digitalisering hebben het huidige op bankkrediet gebaseerde geldstelsel in circa veertig jaar naar haar natuurlijke grenzen gedreven. De girale geldomloop is daarbij vergaand gedigitaliseerd. De chartale geldomloop heeft de digitalisering daarentegen gemist en lijkt daardoor thans monetair zelfs nagenoeg uitgerangeerd. Ontwikkelingen als bitcoin brengen hierin verandering. Ze laten zien dat chartaal geld in digitale vorm goed mogelijk is, en het betaalgemak zelfs sterk verbeteren kan. Aldus doet zich thans een unieke kans voor om heersende en beklemmende monetaire paradigma's te doorbreken en de gebreken van het huidige geldstelsel structureel te verhelpen.

U, als wetgever, regelt het geldstelsel (artikel 106 Grondwet) en chartaal geld is traditioneel het domein van de overheid. Te lang heeft u uw verantwoordelijkheid op dit vlak verzaakt. Dit tot onnodige maatschappelijke schade, economische stagnatie en financiële instabiliteit. Thans heeft u de kans deze omissie te herstellen.

Maatschappelijke kosten en baten

Huidig beleid rond het geld- en bankwezen bouwt voort aan een inherent instabiel en gebrekkig systeem. Stelselmatig wordt verzuimd de alternatieven objectief te beoordelen en de maatschappelijke kosten en baten daarbij af te wegen. Wij roepen u op dit patroon te doorbreken en het door ons geschetste alternatief nadrukkelijk plaats te geven in de gedachtevorming en besluitvorming over de aanpak en inrichting van het geld- en bankwezen, in Nederland én in Europees verband.

In aanvulling op de tekst en toelichting van Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1) en onze inbreng in de hoorzitting over het geldstelsel voor de vaste Kamercommissie Financien² (bijlagen 2, 3, 4, 5 en 6) verschaffen wij u met dit memorandum een kader voor toetsing en herijking van het geldstelsel. Wij hopen dat dit uitmondt in een bestendig en opbouwend proces waarin de huidige regeling van het geldstelsel aan een objectief en kritisch onderzoek wordt onderworpen, waarin vastgelopen denkpatronen over het geld- en bankwezen worden doorbroken, en waarin de ontwikkeling van een stabiel en maatschappelijk verantwoord geldstelsel wordt ingezet.

Uiteraard zijn wij graag bereid u desgewenst nadere toelichting te geven.

Stichting Ons Geld

---

² Hoorzitting / Rondetafelgesprek Geldstelsel, vaste commissie voor Financiën, 14 oktober 2015.

<http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2015A03710>

De video-registratie van deze hoorzitting is na te zien op het youtube-kanaal van de Tweede Kamer via <https://www.youtube.com/watch?v=3TSb9gBdyVE>

Ten geleide

Dit memorandum bestaat uit 5 hoofdstukken en 10 bijlagen. De bijlagen 1 tot en met 6 werden al aan de Commissie Financien aangeboden. Derhalve wordt ditmaal volstaan met vermelding van de digitale vindplaats van deze documenten. Bijlage 7 tot en met 10 verdiept elk een specifiek onderwerp.

Geld en krediet (hoofdstuk 1 en bijlage 7)

Bijlage 7 (Wat is geld?) gaat in op de omschrijving die gebruikelijk aan het fenomeen geld wordt gegeven: rekeneenheid, ruilmiddel en oppotmiddel. Onze analyse waarom deze omschrijving merkwaardig is, wilden wij u niet onthouden, en brengt ons tot hantering van de begrippen 'waarde-eenheid' en 'betaalmiddel' bij de afkadering van het fenomeen geld. Deze afkadering komt met name aan bod in hoofdstuk 1, dat ingaat op de onderscheiding van 'geldbezit' en 'geldvordering'. 'Geldbezit' is daarbij geassocieerd met eigendom van het object 'geld', een absoluut recht, dat wordt afgezet tegen het relatieve karakter van een geldvordering, zoals giraal geld. Deze onderscheidingen raken de wortels van de inherente problemen van het monetaire stelsel. Hoofdstuk 1 zet die samenhang uiteen waarbij het aangeeft wat dat voor de samenleving en de democratische rechtsorde betekent.

Huidige maatregelen (hoofdstuk 2)

Hoofdstuk 2 belicht maatregelen die in reactie op de financiële crisis worden genomen. Het zet uiteen dat deze maatregelen voorbijgaan aan de wortels van de problematiek die ze trachten te bestrijden. Bijgevolg zijn ze ineffectief en werken ze in belangrijke mate zelfs averechts. Hoofdstuk 2 geeft bovendien zicht op het werkelijke probleem dat moet worden opgelost. Dat is de verstrengeling van publieke en private belangen en machten in het geld- en bankwezen. Deze verstrengeling hangt nauw samen met de vereenzelviging van geld en bankkrediet. De oplossing wordt gevonden in de ontvlechting van deze beide.

Ontvlechting en conversie (hoofdstuk 3)

Hoofdstuk 3 behandelt die ontvlechting waarbij een publieke geldsfeer en een private kredietsfeer worden onderscheiden. Het schetst hoe de ontvlechting plaatsvindt door conversie van bancaire geldtegoeden in door de overheid uit te geven digitaal chartaal geld. Dat roept een geheel nieuw, en sterk vereenvoudigd geldstelsel in het leven. Te verwachten is dat ontwerp en implementatie hiervan enige doorlooptijd vergt. Intussen hoeft echter niet te worden stilgezeten. Hoofdstuk 3 beschrijft hoe de omvorming van het geldstelsel al binnen de bestaande kaders kan worden ingeleid, door 'full reserve bankieren' mogelijk te gaan maken, zodat giraal geld inactief, rendementloos en relatief veilig kan worden aanhouden. Indien dit gepaard gaat met een geleidelijke afbouw van steunmaatregelen aan het bankwezen, zoals de ontmanteling van het depositogarantiestelsel, kan een geleid, beheerst en marktgedreven proces worden gefaciliteerd, gericht op de geleidelijke ontvlechting van de private kredietsfeer en de publieke geldsfeer.

Hoofdstuk 3 schetst voorts de bijpassende herijking van de institutionele kaders rondom het geld- en bankwezen. Beheer van de publieke geldhoeveelheid wordt een staatsaangelegenheid, ondergebracht bij de 4^e overheidsmacht, die onderworpen is aan democratische controle en maatschappelijk verantwoorde kaders. De algehele blootstelling van de geldomloop aan kredietrisico's is dan geëlimineerd. Het markttoezicht kan zich gaan richten op bevordering van de mededinging en schepping van gelijk speelveld op de kredietmarkt.

Een op geld gebaseerd geldstelsel (hoofdstuk 4)

De conversie verschaft de overheid een eenmalige geldscheppingswinst van (voor de Nederlandse situatie) 700 miljard euro. Hoofdstuk 4 beschrijft hoe deze winst is aan te wenden voor reductie van publieke en private bancaire schulden, om de economie weer vlot te trekken. Ook wordt nader ingegaan op de karakterverandering die het geldwezen door de conversie ondergaat. Geld is dan geen verplichting meer op de balans van welke organisatie dan ook, maar vormt een absoluut bezit, dat niet meer onderhavig is aan markt- en partij-risico's. Hoofdstuk 4 schetst hoe daarbij ook de aard van de monetaire sturing verandert, en met welke kansen en risico's dat gepaard gaat. Deze nieuwe en dekkende monetaire basis verschaft de maatschappij veerkracht en flexibiliteit, die door de 4^e overheidsmacht direct en nauwkeurig is te bewaken en met precisie is bij te sturen.

Kansen en weerstanden (hoofdstuk 5 en bijlage 8, 9 en 10)

Onze voorstellen komen op een moment waarin het financiële stelsel tegen haar grenzen aanloopt en voortschrijdende digitalisering nieuwe perspectieven biedt om die te overwinnen. Hoofdstuk 5 beschrijft hoe ook banken hiermee hun voordeel kunnen doen.

Uit hoofdstuk 5 valt op te maken dat de economische wetenschap zelf toe is aan enige zuivering en zelfreflectie. Bijlage 8 (Monetaire kennis en 'informatiemanagement') gaat daar dieper op in, en stelt zelfs dat het huidige geldstelsel het tragische resultaat is van onwetendheid en misverstand.

Hoofdstuk 5 gaat ook in op de belangrijkste tegenwerpingen die naar aanleiding van Burgerinitiatief Ons Geld zijn geuit. Een tweetal tegenwerpingen verdient echter uitvoeriger behandeling. Het gaat daarbij om:

- de vrees voor (hyper)inflatie als de overheid de geldschepping onder haar hoede neemt. Bijlage 9 (Overheid en geldschepping, lessen uit het verleden) zet uiteen dat deze vrees ongegrond is.
- de monetaire sturing vanuit de vraagzijde. Bijlage 10 (Vraag naar, en aanbod van geld en krediet) bevat onze beschouwing van vraag en aanbod met betrekking tot geld en krediet.

Europa (hoofdstuk 5)

Europa heeft haar plaats gevonden aan het slot van hoofdstuk 5. Sinds de invoering van de euro heeft Europa veel van haar kleur verloren, vooral door het gebruik van bankkrediet, als ware het geld (euro's), en de desastreuze gevolgen daarvan. De vijf Europese presidenten lijken alles te willen offeren om bankkrediet haar monetaire positie te laten behouden, zonder in te zien dat nu juist dat het probleem is waarmee Europa te kampen heeft. Er is maar heel weinig nodig om Europa uit haar negatieve spiraal te halen, en haar in haar volle kracht te zetten. Daarvoor hoeven slechts vijf presidenten te gaan inzien dat bankkrediet geen ideaal geldmiddel is en ook geen staatssteun verdient, en dat de omschakeling naar een publieke digitale chartale euro makkelijker en goedkoper is, dan het garanderen van de betrouwbaarheid van alle banken in Europa. Als bij hen dat inzicht doorbreekt kan de Europese droom weer tot leven komen.

Inhoudsoverzicht

Hoofdstuk 1 - Geld en krediet.....	7
Hoofdstuk 2 - Huidige maatregelen.....	11
Hoofdstuk 3 - Ontvlechting en conversie.....	15
Hoofdstuk 4 - Een op geld gebaseerd geldstelsel.....	21
Hoofdstuk 5 - Weerstanden en kansen.....	25
Bijlage 1 – Tekst en toelichting Burgerinitiatief Ons Geld.....	35
Bijlage 2 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Burgerinitiatief Ons Geld.....	35
Bijlage 3 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, George van Houts.....	35
Bijlage 4 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Luuk de Waal Malefijt.....	35
Bijlage 5 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Edgar Wortmann.....	35
Bijlage 6 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Martijn Jeroen van der Linden.....	35
Bijlage 7 – Wat is geld?.....	36
Bijlage 8 – Monetaire kennis en ‘informatiemanagement’.....	37
Bijlage 9 - Overheid en geldschepping, lessen uit het verleden.....	38
Bijlage 10 – Vraag naar, en aanbod van geld en krediet.....	40

Hoofdstuk 1 - Geld en krediet

In de tekst en toelichting van Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1) spreken wij over ‘schuldvrij’ en ‘volgeld’. Hiermee bedoelen wij geld dat los van een vordering kan bestaan. Dit ter onderscheiding van ‘schuldgeld’, zoals giraal geld, dat geen geld belichaamt maar een geldvordering. Wij bepleiten dat het geldstelsel op schuldvrij overheidsgeld wordt gebaseerd. Dit resulteerde in de wat afwerende reactie van met name economen: “schuldvrij geld bestaat niet”.³ Geld zou altijd een schuld vertegenwoordigen. Wij achten dat een wetenschappelijk onhoudbare stelling die bovendien geen recht doet aan het juridische verschil tussen geld dat je bezitten kunt, zoals chartaal geld, en een geldtegoed dat je niet als geld maar als een geldvordering bezit, zoals giraal geld.

Wij interpreteren deze opstelling dan ook vooral als onwil of weerstand om het door ons naar voren gebrachte alternatief in overweging te nemen. Deze opstelling getuigt van veronachtzaming van een fundamentele oorzaak van de instabiliteit van ons geldstelsel. Die instabiliteit is immers in belangrijke mate te herleiden tot het gebruik van geldvorderingen, die inherent risicodragend zijn, als geld. Deze veronachtzaming kan zelfs verklaren waarom economen er maar niet in slagen om de structurele problemen waarmee ons geldstelsel te kampen heeft op overtuigende wijze op te lossen.

Een geldloos geldstelsel

Ons geldstelsel drijft niet op geld maar op bancaire geldtegoeden; geld-beloftes van banken. We hebben thans dan ook een nagenoeg geldloos geldstelsel ofwel een kredietstelsel. Dit stelsel is gebaseerd op het vertrouwen dat we stellen in het bankwezen; het bankkrediet.⁴ Dit vertrouwen is niet ontleend aan de transparantie en solventie van het bankwezen, maar aan de zegen en waarborgen die banken van overheidswege genieten, verpakt in onder andere prudentieel toezicht en het depositogarantiestelsel.

Ons Geld wenst dat het geldstelsel op geld in plaats van bancaire geldtegoeden wordt gebaseerd. Deze eenvoudige wens blijkt bij economen tot verwarring te leiden. Zij zijn niet gewend onderscheid te maken tussen geld en geldtegoed. Dat komt onder andere tot uiting in de monetaire aggregaten; de gebruikelijke bepaling van de ‘maatschappelijke geldhoeveelheid’ (de liquiditeitenmassa) volgens M0, M1, M2, etc.

---

³ De gedachte dat geld een vorm van schuld zou zijn, is populair geworden dankzij David Graebers best seller: *Debt the first 5.000 years*. In dit boek wordt niet betoogd of onderbouwd dat geld een vorm van schuld is. Wel wordt de evidente samenhang van geld en schuld gethematiseerd. Schuld gaat logisch, en ongetwijfeld ook historisch, aan geld vooraf. Eerst moet er schuld zijn, wil sprake kunnen zijn van betaling van die schuld, laat staan van voldoening van die schuld middels geld.

⁴ Strikt genomen betreft bankkrediet het vertrouwen dat een rekeninghouder stelt in de betaalbelofte van zijn bank. Het is echter ook op te vatten als het geldtegoed van een rekeninghouder, waarmee de omvang van die betaalbelofte concreet is bepaald. In ruimere zin wordt het (door economen) ook wel opgevat als door de bank ter beschikking gestelde betaalkracht (gelduitlening). Hierbij krijgt het woord krediet dan een dubbele betekenis. Het gaat naast het vertrouwen dat de rekeninghouder in zijn bank stelt, ook het vertrouwen betreffen dat de bank in haar rekeninghouder stelt. Wij geven er de voorkeur aan in dat laatste geval te spreken van geldlening of bancaire kredietverlening.

Hier worden geld, geldtegoeden en andere liquiditeiten bij elkaar opgeteld alsof ze gelijksoortig zijn. Doordat deze verschillende zaken op één hoop worden geveegd is het geldstelsel ondoorgrondelijk en moeilijk bestuurbaar. Helder onderscheid tussen geld en geldtegoed kan dat verhelpen.

Wat is geld?

Leerboeken typeren geld doorgaans met de woorden: rekeneenheid, ruilmiddel en oppotmiddel. Wij vinden dat merkwaardig. In bijlage 7 geven wij een korte analyse van deze begrippen waarbij we onder andere vaststellen dat het met betrekking tot geld zinvoller is te spreken van *waarde-eenheid* in plaats van rekeneenheid, en van *betaalmiddel* in plaats van ruilmiddel.

In dit memorandum benaderen wij geld primair als de belichaming van de algemene waarde-eenheid. Dit in zodanige vorm dat in juridische zin sprake is van geldbezit en geldeigendom, en dus van een absoluut, tegen eenieder werkend recht. Deze belichaming hoeft niet stoffelijk te zijn en kan ook digitale vorm aannemen. Ze is zuiver betaalmiddel⁵ en vertegenwoordigt absolute betaalkracht waarmee een verplichting tot betaling van een bepaalde geldsom kan worden voldaan. In dit verband spreken wij hierna niet meer van schuldgeld of volgeld maar van geld, reëel geld of chartaal geld. Het woord geldmiddelen gebruiken we voor de verzameling van chartale, girale en elektronische geldmiddelen. Digitaal chartaal geld moet daarbij niet worden verward met elektronisch geld, en evenmin met giraal geld of centrale bank reserves.⁶ Die laatste zijn alle geldvorderingen of afgeleiden daarvan.

Wat is geldtegoed?

Bancair geldtegoed kan als betaalmiddel fungeren maar het belichaamt geen geld. Geldtegoed betreft een belofte van geld. Het eigenlijke object, geld, is in een geldtegoed afwezig. Geld en geldtegoed zijn verschillende en welhaast tegengestelde zaken. Zou het een appel betreffen, dan zou een kind begrijpen dat de belofte van moeder om desgevraagd een appel te geven, niet hetzelfde is als de appel zelf. Ook niet als moeder die belofte op papier schrijft of digitaal registreert. Als moeder altijd voldoende appels voorhanden heeft kan ze haar belofte dadelijk waar maken, en levert de vraag om een appel het kind een appel op. Maar als moeder geen appel voorhanden heeft, levert haar belofte een teleurstelling op; geen appel en een niet waar gemaakte belofte. Zo kan dat gaan met beloftes. Het is echter een wankele basis om het geldstelsel op te baseren.

Giraal geld

Bancair geldtegoed wordt in het verkeer giraal geld genoemd. Die benaming is eigenlijk misleidend. Het wekt de indruk het object 'geld' te betreffen, terwijl het niet meer is dan een belofte daarvan. Giraal geld is een vordering op de 'uitgevende instelling', de bank. Het behelst een relatief recht en ook de

---

⁵ Het woord 'zuiver' wordt hier gebruikt om aan te geven dat dit betaalmiddel geen ander praktisch nut heeft.

⁶ In de kabinetsreactie op Burgerinitiatief Ons Geld van 1 februari 2016 treedt deze verwarring wel op. In afwijking van onze voorstellen wordt daarin digitaal chartaal overheidsgeld vereenzelvigd met giraal geld en/of centrale bankreserves.

betaalkracht ervan is relatief. Bij girale betaling blijft de verplichting tot betaling van betreffende geldsom in stand.⁷ De geldschuld wordt niet gedelgd maar de persoon van de schuldenaar wisselt. De geld-belofte van de oorspronkelijke schuldenaar wordt vervangen door een geld-belofte van een bank. Op systeemniveau blijft de geld-schuld bestaan en bovendien geconcentreerd bij een bepaalde kring van personen; het bankwezen.

Giraal geld komt doorgaans in omloop door bancaire kredietverlening (McLeay 2014; Cliffe 2014). Het behelst dan niet alleen een geldvordering op de bank, maar ook een geldschuld van de kredietnemer aan de bank. Economen spreken in dit verband van ‘geldschepping door wederzijdse schuldaanvaarding’. Feitelijk wordt echter geen geld geschapen maar geld beloofd. Zowel de geldschuld aan, als de geldvordering op de bank zijn rentedragend. De bank maakt daarbij ‘rentemarge’ door meer rente te vragen voor haar kredietverlening, dan dat ze rente betaalt voor het krediet dat ze zelf geniet.

Systemenschuld

De girale geldomloop vertegenwoordigt aldus een schuld van het bankwezen aan de maatschappij, en tegelijkertijd een schuld van de maatschappij aan het bankwezen. Wij noemen dit de ‘systemenschuld’; een wederzijdse schuld ter grootte van de girale geldhoeveelheid, waarover de maatschappij per saldo rente betaalt. De girale geldhoeveelheid nemen wij in dit verband breder dan voor economen gebruikelijk is. We verstaan eronder alle bancaire geld-tegoeden ongeacht de looptijd, derhalve alle girale betaal- en spaargelden.⁸ Voor de Nederlandse situatie gaat het daarbij om circa 700 miljard euro⁹ waarmee het bankwezen de samenleving belast. Deze belasting in de vorm van schuld en rentemarge, zou er niet zijn als de overheid voldoende chartaal geld in omloop had gebracht.

De overheid heeft haar zorg voor de geldhoeveelheid echter veronachtzaamd. Haar traditionele rol als geldscheppende instelling is de afgelopen eeuw gemarginaliseerd. In de terminologie van de ECB zijn overheden zelfs geen geldscheppende instellingen meer. Het geldstelsel is thans gebaseerd op bankkrediet. Dat economen geen onderscheid maken tussen geld en geldtegoed is in zoverre dan ook wel te begrijpen. Ze consolideren in hun denken het bestaande geldloze geldstelsel, waarin we het moeten doen met (ons vertrouwen in) geld-beloftes van banken (bankkrediet) in plaats van met geld. Een derivaat van geld, het bancaire geldtegoed, vereenzelvigen ze daarbij met geld. Dit komt het begrip, de werking en de bestuurbaarheid van het geldstelsel echter niet ten goede.

Gevolgen van het verzaken

Het verzaken door de overheid van haar zorg voor de reële geldhoeveelheid heeft verstrekken gevolgen. De samenleving ontbeert voldoende geld waardoor ze is aangewezen op bankkrediet hetgeen de samenleving onnodig belast met risico’s, schuld (de systemenschuld) en schuldenlasten (met name

---

⁷ Een uitzondering is girale afbetaling van bancair krediet waarbij zowel de schuld als het girale geld tenietgaan. Economen spreken in dit verband van geldvernietiging.

⁸ Blijkens de kabinetsreactie op Burgerinitiatief Ons Geld van 1 februari 2016 lijkt het kabinet te menen dat onze voorstellen betrekking hebben op *alle direct opeisbare tegoeden*. Dat is echter onjuist. Ze hebben betrekking op *alle bancaire geldtegoeden ongeacht de looptijd*.

⁹ Zie in dit verband ook Van Egmond (2015) die de (netto) bancaire geldschepping voor de Nederlandse situatie op eenzelfde omvang schat.

rente). Die lasten begrenzen de welvaartsontplooiing op oneigenlijke wijze en vergroten de maatschappelijke ongelijkheid. Deze lasten rusten op de zwakkere schouders in de samenleving, ten gunste van de sterkste. Risico's concentreren binnen het bankwezen, transformeren tot systeemrisico en worden op de overheid afgewenteld. Doordat ons geldstelsel thans nagenoeg geheel bestaat uit bankkrediet is het:

- inherent instabiel;
- inherent rendement-zoekend ('met geld geld maken');
- afhankelijk van de verdien-potentie van banken; en
- afhankelijk van de risico's waaraan banken bloot staan.

Dit laatste is de wortel van het too-big-to-fail-probleem. Zou de geldomloop hoofdzakelijk bestaan uit reëel geld, en niet uit bankkrediet, dan zouden we geen systeembanken hebben en geen too-big-to-fail-probleem. Zolang we bankkrediet als het dominante betaalmiddel gebruiken blijven we opgezadeld met 'bail-out' en 'too-big-to-fail'. De systeembank is een systeemfout, waarin publieke en private belangen op ongezonde wijze zijn verstrengeld, veroorzaakt door het tekort aan reëel geld in ons geldstelsel. Dit tekort leidt tot economische stagnatie en onderbenutting van beschikbaar welvaartspotentieel.

Democratisering van het geldstelsel

Een gemeenschap kan kiezen wat ze als geld wil gebruiken. Traditioneel wordt deze keuze echter voor de gemeenschap gemaakt, door mensen die in de monetaire machtspositie zitten. Dat heeft tot uiteenlopende geldvormen geleid. Zo wisten tabaksproducenten in de Noord-Amerikaanse koloniale periode te bewerkstelligen dat hun product, tabak, als geld werd gebruikt. In de moderne wereld is het bankwezen erin geslaagd haar product, geldtegoed, het dominante geldmiddel te laten zijn. Dit is geen teken van superioriteit van geldtegoed boven geld. Het zegt iets over de allocatie van de monetaire macht in een samenleving. Die macht is thans niet in publieke handen noch onderworpen aan democratische controle.

Gebruik van bancair geldtegoed als het dominante geldmiddel is geen noodzakelijkheid, maar een ongelukkige omstandigheid, die eenvoudig is te verhelpen, door banktegoeden alsnog te converteren in reëel geld. Hiermee zijn de problemen van het financiële stelsel tegen geringe kosten en met grote maatschappelijke baten op te lossen.

Volwassen democratie

Geld is geen gewone technologie. Het is het maatschappelijke machtsmiddel bij uitstek. Een democratie die dit machtsmiddel uit handen geeft verliest controle. Het is zaak om dit machtsmiddel goed in de hand te krijgen, en vervolgens ook goed in de hand te houden. Dat is essentieel voor de democratie en het welzijn van allen. Het geldstelsel overlaten aan de beloftes van banken is onverantwoord. Dit maakt het geldstelsel afhankelijk van de gezondheid van banken en onderwerpt het aan commerciële exploitatie.

Een democratische rechtsorde laat het primaire maatschappelijke machtsmiddel niet in particuliere handen, maar neemt dit onder haar hoede. Zolang ze deze macht prijs geeft is haar zeggenschap maar relatief en loopt ze achter de feiten aan. Ze voedt dan de scepsis over haar eigen functioneren. Zodra ze dit machtsmiddel onder haar hoede neemt, toont ze klaar te zijn voor haar volwassenwording.

Hoofdstuk 2 - Huidige maatregelen

De financiële crisis heeft tot dusver niet geleid tot herbezinning op de fundamenten van ons geldstelsel. In plaats daarvan wordt voortgebouwd aan een inherent instabiel systeem. Genomen maatregelen verhelpen de systeemproblemen niet maar verplaatsen deze; naar de toekomst en naar supranationaal niveau. In belangrijk opzicht werken de gekozen maatregelen zelfs averechts. Ze belemmeren de marktwerking en vergroten de complexiteit van het financiële wezen. Ze faciliteren verdere consolidatie van het bankwezen en resulteren derhalve in verdere concentratie van systeemrisico's bij een steeds kleinere groep internationale partijen. Too-big-to-fail wordt nóg groter en ontgroeit zelfs de macht van nationale staten. Lidstaten blijven intussen onverminderd bloot staan aan de ultieme risico's. Dat gaat ten koste van de kredietwaardigheid van deze staten en van het primaat van de democratie.

De wortel van het financiële systeemprobleem, gebruik van bancaire geldtegoed als het dominante geldmiddel, wordt niet aangepakt, maar bestendigd in versterking en internationalisering van het banktoezicht. Veelbesproken element van dit toezicht zijn de ratio's en de verhoging daarvan.

Ratio-verhoging werkt averechts

Ratioverhoging miskent een wezenskenmerk van het vigerend kredietstelsel: bancaire geldschepping. Het bankwezen kan zelf de middelen genereren om haar vermogen te versterken. Simpel gezegd: bank B verstrekt krediet aan X. X koopt daarvan aandelen in bank B. Er zijn sterke aanwijzingen dat verschillende banken zichzelf zo met eigen geldschepping uit de recente crisis hebben gered. Het gaat daarbij onder andere om Dexia, Barclays en Credit Suisse (SFL 2015; Werner 2015).

Ratioverhoging kan tot inflatie leiden en tot verdere toename van de systeemschuld en de daarmee samenhangende maatschappelijke schuldenlast, wanneer het bankwezen de geldmiddelen genereert die nodig zijn voor het grotere eigen vermogen. Deze monetaire expansie is dan niet verantwoord door economische groei, maar ingegeven door de voorgeschreven herschikking van de ratio's. Ratioverhoging gaat bovendien gepaard met verdere concentratie in het bankwezen. De geldmiddelen die voor vermogensversterking beschikbaar komen zullen bij voorkeur stromen naar de beste banken. Minder profijtelijke banken krijgen het daarentegen lastig. Het bankwezen consolideert; er blijven minder banken over en risico's concentreren bij steeds grotere ondernemingen. Too-big-to-fail wordt nóg groter en de overheid nog machtelozer.

Bankenunie

Consolidatie van het bankwezen wordt verder gefaciliteerd door instelling van de Europese bankenunie. Deze geeft het bankwezen ruim baan om zich op te schalen naar Europees niveau. Het banktoezicht is los gezet van de lidstaten en berust nu bij een supranationale instelling, de ECB.

Feitelijk heeft het bankwezen zich met de ECB een facilitaire organisatie verschafte die boven de democratieën verheven is. Dit lichaam is kredietverlener en het centrale clearinghouse van de banken. Dit lichaam staat niet los van de risico's die het bankwezen neemt. Het helpt het bankwezen de betrouwbaarheid van hun producten en diensten te schragen met de kredietwaardigheid van lidstaten en de Europese Unie als geheel. De wijze waarop dit gebeurt kunnen de lidstaten zelf nauwelijks beïnvloeden. Ze hebben het te ondergaan. Aldus hebben de lidstaten hun eigen kredietwaardigheid aan het bankwezen verpand, en zelf niet meer in de hand.

Quantitative Easing

De kwantitatieve verruiming die de ECB thans praktiseert heeft haar merkwaardige autonomie voor velen zichtbaar gemaakt. Deze maatregel kan, mede op basis van eerdere ervaringen in de VS en UK, buitengewoon ondoelmatig worden genoemd. Hij ondermijnt bovendien het sturende vermogen van de ECB. Hij maakt de liquiditeit van banken zo groot dat zij de centrale bank als kredietinstelling minder nodig hebben. Tegelijkertijd zadelt de ECB zich op met risico's, waarvoor de rekening uiteindelijk bij het publiek komt te liggen, en versterkt ze haar monetaire machtspositie tegenover de lidstaten.

De kwantitatieve verruiming had doelmatig kunnen zijn indien ECB de extra middelen die ze aan de geldhoeveelheid meende te moeten toevoegen niet aan beleggers zou geven, maar aan de lidstaten of direct aan de burgers, hetgeen inmiddels bekend staat als '*QE for People*' (*QE4People*). De monetaire problemen die het bankwezen heeft veroorzaakt waren dan in een oogwenk verzacht.

Depositogarantiestelsel

Ook het depositogarantiestelsel wordt thans verder bestendigd en naar Europees niveau getild. Dit stelsel verstoort de werking van de kredietmarkt en geeft perverse prikkels. Het zorgt dat het publiek haar geld risicoloos kan laten renderen door het tegen rente uit te lenen aan een bank. Aldus zorgt de overheid dat rekeninghouders rendement kunnen maken zonder zich af te vragen waarvoor en aan wie ze hun geld uitlenen en met welke risico's dat gepaard gaat. Dit frustreert de marktwerking en stimuleert verdere opbouw van systeemrisico's. Depositogarantie is geen oplossing van het systeemprobleem maar een bestendiging ervan.

Met depositogarantie genieten banken een door de wetgever ingesteld concurrentievoordeel. Als ik geld uitleen aan een vriend loop ik risico. Als ik geld uitleen aan een bank niet. Banken kunnen zo makkelijker en goedkoper aan geldmiddelen komen dan andere geldleners en -uitleners. Zij hoeven daarbij bovendien niet aan te geven of te verantwoorden wat ze met dat geld doen. Depositogarantie vergroot zo de eenvormigheid en het gebrek aan transparantie op de kredietmarkt en de dominantie van de banken op deze markt.

Indien (groepen van) banken depositogarantie zelf zouden regelen, marktconform en met inachtneming van alle mededingingsregels en financiële toezichtseisen, en geheel verstoken van overheidsbemoeienis en -garanties, zou daar weinig bezwaar tegen zijn. Het gebruik van overheidsmacht en wetgeving voor dergelijke arrangementen zou echter moeten worden uitgebannen. Het institutionaliseert het systeemprobleem. Beter is het dit stelsel te ontmantelen. Dat kan door het publiek niet te stimuleren haar spaargeld aan banken uit te lenen, maar het de mogelijkheid te geven dit veilig te sparen.

Veilig sparen

Uitlenen en rendement zoeken gaan gepaard met risico's. De overheid hoort deze risico's niet af te vangen en te maskeren. Ze moet juist zorgen dat risico's transparant zijn voor uitleners. Het publiek behoeft daarbij wel een alternatief: de mogelijkheid om geld risicoloos (en dus ook rendementloos) te sparen. Afgezien van 'de oude sok', die niet erg handig en veilig is, is die mogelijkheid er nu niet.

Zodra het publiek deze keuzemogelijkheid wordt geboden kan en moet depositogarantie worden afgebouwd. Het publiek kan dan zelf een afweging gaan maken tussen risicovol rendement zoeken en risicoloos sparen. Marktwerking kan dan bijdragen aan de afbouw van systeemrisico's. De overheid moet

zekerheid en veiligheid bieden. Derhalve geen steun voor gelduitlening maar de mogelijkheid om geld digitaal aan te houden zonder het te hoeven uitlenen aan een bank.

Staatssteun voor banken

Daar bankkrediet het dominante geldmiddel is kan de overheid de risico's die banken nemen niet ongemoeid laten. Ze is genoopt om zich intensief bezig te houden met banken en hun activiteiten. Dit leidt tot een kat-en-muisspel tussen overheid en het bankwezen waarbij het toezicht en de regelgeving gestaag uitdijen. De omvang en complexiteit hiervan vormt inmiddels een probleem op zich. Het bankwezen tracht op haar beurt het toezicht en de regels te ontlopen, wat leidt tot ongehoorde complexiteit en verwevenheid waarbij banken zelf hun risico's niet eens meer overzien. Dit is een heilloze weg die het geldstelsel noch de banken noch de samenleving goed doet.

Het publieke belang van het geldstelsel dwingt de overheid het bankbedrijf met haar macht en kredietwaardigheid te schragen. De overheid raakt daarbij belast met de risico's die in het kredietstelsel cumuleren. Banken weten hun posities geborgd door overheidsmacht; winsten zijn daarbij geprivatiseerd en de ultieme risico's gesocialiseerd. Dit stimuleert het nemen van onverantwoorde risico's en vergroot de instabiliteit van het kredietstelsel.

Banken genieten structurele staatsteun. Het vertrouwen dat in deze instellingen en de door hen geschapen 'geldmiddelen' wordt gesteld, berust in grote mate op het namens de overheid uitgevoerde toezicht op die instellingen, en op de zekerheid dat deze instellingen met overheidsmacht te hulp worden gekomen als ze in moeilijkheden verkeren.

Afbakening van publiek en privaat

Het systeemprobleem is te herleiden tot een afbakeningsprobleem tussen de publieke en de private sfeer. Daar een private aangelegenheid, krediet, het gangbare geldmiddel is en dus een publieke functie vervult, wordt de publieke macht belast met private risico's, en wordt private bedrijvigheid geborgd met publieke macht.

De structurele oplossing is dan ook niet nog meer toezicht, internationaler toezicht, toezicht op schaduwbanken, toezicht op kredietovereenkomsten, voorschriften voor kredietovereenkomsten en toezicht op alles wat financiële ondernemingen vervolgens verzinnen om dit toezicht te ontlopen. Zonder heldere demarcatie van de publieke en de private sfeer laat de publieke macht zich steeds dieper in de private wildernis lokken. In die wildernis loopt de overheid altijd achter de feiten aan en staat ze bloot aan risico's die haar macht en vermogen overstijgen. Een dergelijke positie is de overheid onwaardig. Wat haar te doen staat is te zorgen voor een heldere en deugdelijke afbakening van de publieke en private sfeer; van geld en krediet.

Krediet = private sfeer

Kredietverlening is een private aangelegenheid die voortkomt uit de verbintenissen die partijen onderling aangaan. Hier past terughoudendheid van de overheid. De overheid moet de contractvrijheid niet beperken maar een stelsel en speelveld faciliteren waarin deze welig doch verantwoord floreren kan. Kredietverlening heeft op zich positieve kwaliteiten, met name waar het productieve investeringen mogelijk maakt. Er is dus geen reden om kredietverlening te beperken. Er is wel alle reden om kredietverlening het monetaire stelsel niet te laten domineren.

Instabiliteit

Kredietverlening gaat gepaard met cycli van overmatige expansie en contractie. Als het economisch goed gaat neemt ook de kredietverlening toe waardoor de economie nog verder wordt aangejaagd. Als het economisch minder gaat zijn banken juist terughoudend in hun kredietverlening, wat leidt tot nog verdere stagnatie of zelfs krimp. In het huidige geldstelsel domineren die cycli; zij zijn onlosmakelijk verbonden met een op kredietverlening gebaseerd geldstelsel. Door geldschepping en kredietverlening te scheiden kan de impact van die cycli op het geldstelsel en de maatschappij worden beperkt. Krediet-bubbels blijven dan weliswaar mogelijk maar brengen het financiële stelsel als geheel niet in gevaar. Ook wordt het dan goed mogelijk om monetair tegenkracht te bieden op te grote schommelingen en marktuitswassen. Dit op een wijze die de overheid past: zonder direct in te grijpen in de private kredietsfeer, maar door gebruik te maken van monetaire overheidsmacht.

Geld geeft rust

Krediet heeft een prijs (de rente) en moet derhalve renderen. Reëel geld hoeft dat niet en kan derhalve de rustige en veilige basis vormen van een geldsysteem zonder de inherente onrust van krediet. Onderscheiding van geld en krediet brengt ook een logische en heldere demarcatie tussen de publieke en de private sfeer in het financiële stelsel. Vandaar het belang om geld en krediet helder te onderscheiden en institutioneel te scheiden. Wie het logisch onderscheid tussen geld en krediet respecteert en maatschappelijk verantwoord implementeert, kan zich verzekeren van een financieel bestel waarin geen buitensporige risico's worden genomen die vervolgens worden afgewenteld op het publiek. In plaats daarvan komt een systeem dat dienstbaar is aan allen.

Hoofdstuk 3 - Ontvlechting en conversie

In het voorgaande is gesteld dat we nu een nagenoeg geldloos geldstelsel hebben, waarin beloftes van geld, giraal geld, als betaalmiddel fungeren. De overheid heeft verzuimd de samenleving van voldoende geld te voorzien. Bijgevolg is het geldstelsel zo goed als geprivatiseerd, afhankelijk van het bankwezen en onderworpen aan particuliere belangen. Het staat bloot aan de risico's die het bankwezen op zich laadt. De overheid wordt meegezogen in die risico's, daar ze genoopt is het geldstelsel overeind te houden, indien deze risico's zich openbaren.

Ons Geld roept de overheid op om haar zorg voor het geldstelsel niet langer te verwaarlozen. De maatschappij dient beschikking te krijgen over een adequate, stabiele, veilige en onbelaste publieke geldomloop. De ongezonde verstrengeling van publieke en private belangen in het geld- en bankwezen moet worden beëindigd. De overheid dient daartoe een publieke geldsfeer te creëren die institutioneel gescheiden is van de private kredietsfeer. Alleen de publieke geldsfeer moet zij borgen met haar overheidsmacht. In de kredietsfeer moet ze de concurrentie niet vervalsen en de mededinging niet beperken, maar zorgen voor gelijk speelveld en consumentenbescherming.

Ons Geld dringt derhalve aan op ontvlechting van de geldomloop en het bankbedrijf. Deze ontvlechting vindt plaats door convertering van giraal geld in digitaal chartaal geld. Bankkrediet wordt daarbij vervangen door reëel overheidsgeld.

Conversie van giraal geld

Conversie van giraal geld (bancaire geldtegoeden) in reëel overheidsgeld kan monetair neutraal gebeuren, zonder dat de 'maatschappelijke geldhoeveelheid' verandert. Dat kan op verschillende manieren. Kumhof (2012 - 2013) en Dyson (2013) schetsten conversie-scenario's die van bovenaf worden opgelegd en direct ingrijpen op het financiële bestel; een transitie in één nacht. De conversie kan evenwel ook geleidelijk en markt-gedreven worden ingeleid, zoals hierna wordt geschetst. Alle scenario's hebben gemeen dat het geldstelsel stabiel wordt en dat de maatschappij meer adem krijgt.

Conversie van giraal in reëel geld reduceert de risico's waaraan het geldstelsel bloot staat. Het geeft bovendien gelegenheid om de systemschuld (zie hoofdstuk 1) en de bijbehorende schuldenlasten te saneren, wat de samenleving verlost uit de stagnatie waarin ze zich sinds de financiële crisis bevindt.

Omvang van de conversie

De conversie zou voor de Nederlandse situatie een omvang hebben van ca 700 mrd euro. Het gaat daarbij om alle spaar- en betaalsaldi (bancaire geldtegoeden) die rekeninghouders thans als hun geld beschouwen, dus ongeacht de looptijd.¹⁰ M2 is daarvoor indicatief.

Wellicht is dat iets te krap omdat na conversie het geld in handen van banken ook tot de geldhoeveelheid moet worden gerekend, en ook zij dan over reëel geld moeten kunnen beschikken. Anderzijds is de 700 mrd mogelijk te ruim daar spaarders niet al hun spaargeld rendementloos zullen willen aanhouden. Een

---

¹⁰ Directe opeisbaarheid is derhalve niet het criterium.

deel ervan zullen ze weldegelijk willen laten renderen en bijgevolg aan risico blootstellen, bijvoorbeeld door het uit te lenen aan een bank.

Vraag-gedreven overgang via 'full reserve' bankieren

De conversie kan binnen het bestaande kredietstelsel op eenvoudige en vraag-gedreven wijze worden ingeleid. Dit kan door toepassing van 'full reserve' bankieren, waarbij giraal geld (indirect) worden gestald bij de centrale bank. Dat is binnen het huidige stelsel de meest veilige manier om giraal geld aan te houden. De eigenlijke dienstverlening aan de rekeninghouder kan daarbij worden geleverd door een betaaldienstverlener die daartoe over een vergunning dient te beschikken. In dit verband is ook wel de term 'depositobank' gevallen; een bank die betaaldiensten verricht en spaargelden in bewaring neemt zonder er zelf iets mee te doen. Deze spaargelden zijn dan geheel 'gedekt' door krediet ('reserves') in de centrale bank.¹¹

Het banktoezicht voorziet thans niet in een passende vergunning en regeling voor 'full reserve' banken. Het toezicht is ingericht op kredietverlening en de risico's die daarmee gepaard gaan. Veilig bankieren is niet voorzien. Voor 'full-reserve' banken zou een aangepast regime moeten gelden. Een groot deel van het reguliere toezicht en de kosten daarvan zijn voor deze bankvorm niet relevant, en zou dan ook achterwege moeten blijven. De Stichting Full Reserve¹² heeft een aanvang gemaakt om de bestaande belemmeringen in beeld te brengen en zal uw Kamer en de regering hierover graag in detail informeren. Naar de huidige stand lijkt het erop dat de wetgever aan zet is om full reserve bankieren in Nederland mogelijk te gaan maken.

Depositogarantiestelsel

Het depositogarantiestelsel vormt thans een ongewenste belemmering voor de ontwikkeling van veilige banken. Waarom zou men veilig en rendementloos gaan sparen als men wettelijk geregelde depositogaranties krijgt bij risicovol en profijtelijk uitlenen? Thans is het depositogarantiestelsel te rechtvaardigen omdat het publiek geen keuze heeft. Alle banken stellen de aan hen toevertrouwde gelden immers bloot aan risico's. Zodra het publiek echter de keuze heeft giraal geld inactief, rendementloos en vrij van kredietrisico's aan te houden, ontstaat de ruimte om depositogaranties, althans alle overheidsbemoeienis daarmee, af te bouwen. Het publiek kan dan zelf kiezen tussen rendement of zekerheid. Het zoeken van rendement op geld hoeft dan niet langer van overheidswege te worden gesubsidieerd, en de risico's hoeven dan ook niet meer van overheidswege te worden afgevangen.

In de mate en het tempo waarin het publiek zal kiezen voor 'full reserve' sparen worden geldmiddelen onttrokken aan de bancaire kredietverlening. Dit spaargeld wordt inactief. Het wordt dan dus echt

---

¹¹ Door een volksinitiatief is in Zwitserland een grondwetswijziging geagendeerd die de girale betaalinstructuur onderwerpt aan een 'full reserve' stelsel. Indien dit voorstel wordt aangenomen zouden alle Zwitserse banken een eigen afgescheiden 'depositobank' in het leven moeten gaan roepen, waarin de betaalrekeningen van hun rekeninghouders worden ondergebracht. De betaalinstructuur is dan ontkoppeld van de risico's waaraan de commerciële banken bloot staan. Tegoeden op spaarrekeningen blijven evenwel aan die risico's bloot staan. Zie: Eidgenössische Volksinitiative 'Für krisensicheres Geld: Geldschöpfung allein durch die Nationalbank! (Vollgeld-Initiative)'. <http://www.vollgeld-initiative.ch/>

¹² Zie: <https://www.fullreserve.nl/>

gespaard en niet uitgeleend, en vormt daarmee een buffer voor de algehele financiële stabiliteit. Veilig sparen moet echter niet leiden tot verkrapping op de kredietmarkt, en evenmin tot het faillissement van banken. Ter compensatie van het inactief wordende spaargeld zullen extra geldmiddelen aan de omloop moeten worden toegevoegd. Schemmann (2015) beschrijft een scenario waarin dit monetair neutraal zou kunnen worden uitgevoerd binnen een ‘full reserve’ stelsel, in combinatie met reductie van staatsschuld.

Dit zal pas op termijn aan de orde zijn en alleen indien het publiek massaal een voorkeur zou ontwikkelen voor ‘full reserve’ sparen en bankieren, hetgeen door de overheid te sturen is via een geleidelijke afbouw van het depositogarantiestelsel.

Digitaal chartaal geld

De introductie van ‘full reserve’ bankieren moet echter niet worden verward met de conversie van bancaire geldtegoeden in reëel geld. Girale geldtegoeden bij de centrale bank (‘reserves’) zijn relatief veilig, maar staan weldegelijk bloot aan risico’s. Als centrale kredietstelling van het bankwezen is de centrale bank zelf een brandpunt van systeemrisico’s. ‘Full reserve’ bankieren bewerkstelligt derhalve nog geen algehele monetaire veiligheid en ontvlechting van het geld- en het kredietstelsel. Die ontvlechting treedt pas op bij de conversie van giraal in digitaal chartaal overheidsgeld, dat geheel los staat van het (centrale) bankwezen. Dat vergt ontwerp, inrichting en reglementering van een nieuw digitaal geldstelsel gebaseerd op een basisregistratie van ieders geldbezit, vergelijkbaar met het kadaster, op basis waarvan het betalingsverkeer gaat opereren. In dit stelsel vertegenwoordigen geld-registraties absoluut geldbezit, en geen geldvordering op de uitgevende (of enige andere) instelling.

Twee scenario’s liggen daarbij voor de hand: omvorming van de bestaande girale betaalinstructuur naar een digitaal chartaal stelsel, dan wel ontwerp, inrichting en infasering van een geheel nieuw digitaal chartaal geldstelsel. Hoe ingrijpend dit ook lijkt, de kosten ervan vallen bij de baten in het niet. De conversie van giraal in digitaal chartaal geld zorgt voor vrijval van de geldscheppingswinst op de reeds bestaande en aldus te consolideren girale geldhoeveelheid. De directe baten kunnen daarmee voor de Nederlandse situatie worden geschat op vrijval van circa 700 mrd Euro. Alleen dat is al reden om de digitalisering van chartaal geld nader uit te werken.

Voordelen

Overschakeling op een digitaal chartaal overheidsgeldstelsel heeft dan ook overtuigende maatschappelijke voordelen. Het neemt de noodzaak weg voor de overheid om zich intensief te mengen in het reilen en zeilen van het bankwezen. Het ontlast haar van private risico’s die niet op haar schouders horen te liggen. Bail-out behoort dan tot het verleden. Banken zullen hun risico’s volledig moeten incalculeren, wat op zich is al gunstig voor de financiële stabiliteit en mitigatie van risico’s. Het woord ‘systeembank’ kan dan uit het vocabulaire; systeem en bank zijn dan gescheiden.

Het verschaft de overheid bovendien de monetaire ruimte en instrumenten om maatschappij en economie beter te doen functioneren. Publieke en private schuldenlasten kunnen ingrijpend worden gereduceerd. Het geldstelsel wordt sterk vereenvoudigd, transparant en direct bestuurbaar. Inflatie en deflatie zijn dan beide direct te bestrijden; geldontwaarding is dan geen valide doel meer van monetair beleid. Dit alles met behoud en wellicht zelfs verbetering van het betaalgemak.

Veerkracht en flexibiliteit

De digitale chartale geldhoeveelheid zal de monetaire basis gaan vormen. Deze basis is breder dan men nu gewend is en homogeen, en dekt alle huidige bancaire geldtegoeden, die door conversie van de passiefzijde van de bankbalansen verdwijnen. Goed gespreid geldbezit geeft de maatschappij veerkracht en flexibiliteit. De overheid kan hier direct en nauwkeurig op gaan sturen. De beschikkingsmacht over het geld ligt daarbij minder geconcentreerd bij banken en meer verspreid over het publiek. Ook de risico's blijven daarbij gespreid. Kredietvragers kunnen gaan rekenen op een passender en flexibeler aanbod. De kredietmarkt zal beter gaan functioneren; de variëteit neemt toe en de risico's worden minder geconcentreerd. Onder goed toezicht worden ze bovendien inzichtelijker. Prijs en risico van krediet komen dan in de juiste verhouding te staan, waarbij risico's bewust worden aanvaard en ingecalculleerd.

Een dergelijke ontwikkeling past goed bij de voortschrijdende digitalisering van het kredietwezen, waarin peer-2-peer-lending en crowdfunding thans de aandacht trekken. McMillan (2014, pseudoniem) beschrijft hoe deze ontwikkelingen in het kredietwezen te kort worden gedaan zolang banken structurele staatssteun genieten. Zodra deze steun en bijbehorende marktverstoring zijn ontmanteld krijgt de kredietmarkt de kans om daadwerkelijk tot bloei te komen en te innoveren, wat de welvaart- en welzijnsontwikkeling zal bevorderen.

Groei van de geldhoeveelheid

Op basis van ervaring uit het verleden is te rekenen op een zekere geldgroei. Van Egmond en De Vries (2015) onderzochten wat dit voor de Nederlandse situatie zou betekenen. Zij becijferden dat prijsstabiliteit zou worden bereikt met een jaarlijkse groei van de geldhoeveelheid met 1 - 3% van het BBP. Dat zou thans neerkomen op € 6 - € 20 miljard euro per jaar. Zoveel zou de Nederlandse overheid naar verwachting jaarlijks aan de publieke geldomloop moeten toevoegen om de betaalkracht van de munt stabiel te houden. Van Egmond en De Vries laten de overheid dit doen door belastingverlaging en door investeringen in structuurversterkende projecten zoals fysieke en sociale infrastructuur.

Ook incidenteel zou er reden kunnen zijn voor vergroting van de publieke geldhoeveelheid. Te denken valt aan een plotselinge demografische verandering. Permanente vestiging van een groot aantal asielzoekers in het land zou een dergelijke vergroting kunnen rechtvaardigen. Daarmee zou dan meteen budget beschikbaar zijn om deze mensen goed op weg te helpen.

De 4^e overheidsmacht

Overschakeling naar een digitaal chartaal geldstelsel geeft aanleiding om de regeling van het geldstelsel te heroverwegen. Geld en het geldsysteem zijn menselijke creaties die bewust en bekwaam moeten worden beheerd. Gezien het algemeen belang van geld en het geldstelsel dient dit transparant en maatschappelijk verantwoord te gebeuren. Ons Geld stelt voor om de verantwoordelijkheid daarvoor onder te brengen bij een 4^e overheidsmacht die, net als de rechterlijke macht, onafhankelijk is van regering en politiek. Deze 4^e macht staat echter niet los van de democratische rechtsstaat; ze is een functie van de staat en onderworpen aan democratische controle. Als zodanig legt ze maatschappelijk verantwoording af.

Ons Geld formuleerde enkele beginselen die voor deze geldscheppende instelling moeten gaan gelden. (i) Zo mag zij haar geldscheppend vermogen uitsluitend aanwenden voor het algemeen belang. Dat vergt

dat elk particulier of politiek voordeel wordt geëlimineerd als motief voor geldschepping. (ii) De macht tot geldschepping en de macht tot toedeling van dat geld worden daartoe gescheiden. (iii) Het voordeel uit geldschepping moet bovendien geheel ten goede komen aan het algemeen belang. Om één en ander te borgen (iv) mag de geldscheppende instelling geen enkel direct of indirect eigen belang hebben bij de geldschepping noch bij de toedeling van dat geld. Dit betekent onder andere dat commerciële renteberekening door de geldscheppende instelling niet geoorloofd is (Wortmann, 2015a). Het betekent ook dat de publieke geldhoeveelheid niet loopt via de balans van de geldscheppende instelling; zij beheert een monetair informatiesysteem, maar is zelf geen belanghebbende bij de registraties in dat systeem.

Marktordening

De marktordening zal op de gewijzigde monetaire situatie moeten worden aangepast. Het huidige depositogarantie- en toezichtskader is geënt op een kredietstelsel. Het zorgt dat bankkrediet kan functioneren als ware het geld. Dat gaat echter ten koste van de marktwerking in de kredietverlening.

Prudentieel toezicht (banktoezicht) maskeert de risico's die gepaard gaan met uitlening van geld aan banken. Dit wordt thans gerechtvaardigd doordat de 'maatschappelijke geldhoeveelheid' hoofdzakelijk bestaat uit vorderingen op banken. Om bankkrediet te kunnen laten functioneren als geldmiddel moet het risico dat rekeninghouders op hun banken lopen worden gelijkgetrokken. Anders zou eenzelfde banktegoed bij verschillende banken verschillende waarde hebben.¹³ Prudentieel toezicht en depositogaranties bewerkstelligen deze gelijktrekking.

Indien het geldstelsel op reël overheidsgeld wordt gebaseerd kan en moet deze werking van het prudentieel toezicht worden beëindigd. Ze is principieel ongewenst. Ze bestendigt de financiële systeemproblemen en verhindert de marktwerking. Toezicht zou de marktwerking juist moeten bevorderen en bewaken. Dat impliceert dat risico's inzichtelijk worden gemaakt, en dus juist niet worden gemaskeerd. Een toezicht derhalve dat meer overeenstemt met AFM-toezicht (prospectusplicht) dan DNB-toezicht (prudentieel toezicht). De reden voor tweedeling in het financiële toezicht komt dan te vervallen.

Positie van de centrale bank

De ontvlechting van geld en bankbedrijf roept de vraag op naar de positie van de centrale bank. Deze positie is nu ambivalent. De overheid heeft na de tweede wereldoorlog weliswaar de aandelen in De Nederlandse Bank verworven, maar dat vertaalt zich niet in beslissende invloed van de overheid. Het is centrale bankiers uitdrukkelijk verboden om monetaire instructies van de overheid aan te nemen, en kredietverstrekking aan overheden is aan de centrale bank verboden (artikel 123 VwEU). De overheid dient zich van beïnvloeding van de centrale bank te onthouden (artikel 130 VwEU). Invloed van commerciële banken op de centrale bank is niet op vergelijkbare wijze aan banden gelegd.

---

¹³ Dit inzicht wordt blijkens het Vijf Presidentenrapport (22 juni 2015) gedeeld door de voorzitters van de Europese Commissie, de Europese Raad, de Eurogroep, de Europese Centrale Bank en het Europees parlement. Zie in gelijke zin ook de kabinetsreactie (14 december 2015) op het voorstel van de Europese Commissie voor een Europees depositoverzekeringstelsel en de mededeling "naar de voltooiing van de bankenunie".

De centrale bank is primair kredietverlener en clearinghouse voor commerciële banken, en als zodanig hun facilitaire organisatie. Tegelijkertijd is zij belast met het toezicht op die banken. Ook draagt zij zorg voor de circulatie van bankbiljetten en munten. Dit laatste wordt overbodig zodra digitaal chartaal overheidsgeld ingeburgerd raakt. Toezichtsfuncties zullen dan van karakter wijzigen en worden gericht op bevordering van transparantie en marktwerking. In die opzet passen ze beter bij het toezicht dat thans in handen is van de Autoriteit Financiële Markten.

Al met al treedt in de figuur van de centrale bank een merkwaardige verstrengeling op van publieke en private belangen en machten. De ontvlechting van geld en bankbedrijf, vergt dat ook hier de verstrengeling wordt ontvlochten. Vooralsnog ligt daarbij de conclusie voor de hand dat de centrale bank behoort tot de private krediet sfeer, en dat de verbinding met publieke macht derhalve moet worden verbroken.

Verbetering van het geldstelsel

In het voorgestelde publieke geldstelsel herneemt de overheid haar prerogatief van chartale geldschepping. Daarmee kan zij een overzichtelijke, beheersbare en veilige geldsfeer scheppen, waarin de economie de stabiliteit en flexibiliteit kan vinden die ze behoeft. Uitsluitend deze publieke geldsfeer borgt de overheid dan met haar macht. Andere geldmiddelen worden dan uitdrukkelijk niet door de overheid gegarandeerd. De overheid stimuleert noch subsidieert het zoeken naar rendement. Wel zorgt ze voor gelijk speelveld en transparantie op de kredietmarkt.

Ontvlechting van geld en krediet doet de marktwerking ingrijpend verbeteren. Marktversturende maatregelen die thans nodig zijn om bankkrediet te laten functioneren als ware het geld worden dan overbodig. Risico's worden dan transparant gemaakt in plaats van gemaskeerd. De markt wordt ertoe aangezet risico's bewust te wegen en al dan niet te aanvaarden. Socialisering van risico's en verliezen is daarbij dan geen optie meer. Systeembank, bail-out, too-big-to-fail, moral hazard en belangenverstrengeling zijn dan geen inherente kenmerken meer van ons geldstelsel. Het systeemprobleem waar het huidige geldstelsel onder lijdt is dan opgelost.

Hoofdstuk 4 - Een op geld gebaseerd geldstelsel

Gebruik van bankkrediet als het dominante geldmiddel heeft een hoge prijs. Het noodzaakt de overheid het bankwezen structureel en incidenteel te ondersteunen. De omvang van deze steun is onbepaald en kan tot in het extreme oplopen; de overheid heeft haar eigen kredietwaardigheid derhalve niet in de hand. Risico's die het bankwezen genereert worden op de overheid, en daarmee op de samenleving afgewenteld. Gebruik van bankkrediet als ware het geld dwingt de overheid bovendien om maatregelen te nemen die de marktwerking in het kredietwezen in hoge mate frustreren.

Ook de geldomloop zelf heeft zwaar te lijden onder de monetaire dominantie van bankkrediet. De geldomloop wordt nu beheerst door de verdienpotentie van het bankwezen. Niet de maatschappelijke behoefte aan betaalmiddel is bepalend voor de geldhoeveelheid, maar het profijt dat banken met hun kredietverlening menen te kunnen realiseren. Dit limiteert de welvaartsontwikkeling op oneigenlijke wijze. Deze vindt nu haar grens in de schuldenlasten die een samenleving dragen kan. Wordt deze grens bereikt dan is het voor banken niet opportuun om verder te expanderen, wat resulteert in een structureel stagnerende economie. Aanwezige welvaarts- en welzijnspotenties blijven dan onbenut of gaan zelfs verloren.

De grens is bereikt

Onderzoek van Van Egmond en De Vries (2015) wijst erop dat Nederland dit schuldenlastenniveau inmiddels heeft bereikt. Zonder onorthodoxe monetaire maatregelen ligt dan ook langdurige stagnatie in het verschiep. En die stagnatie is volkomen overbodig. Ze is niet gelegen in structureel gebrek aan ondernemingszin, menskracht, hulpbronnen en creativiteit. Ze is louter verbonden aan de ongelukkige omstandigheid dat wij een geldloos geldstelsel hebben, gebaseerd op bankkrediet.

Met publieke geldschepping is dan ook heel veel te winnen. Uit het onderzoek van Van Egmond en De Vries blijkt dat het de sleutel is om de economie weer in volle bloei te krijgen, en zelfs om de schade die door de bankencrisis is berokkend ongedaan te maken. Afgezien van gevestigde belangen en vastgeroeste inzichten die weerstand bieden, zijn er geen fundamentele belemmeringen om deze ontwikkeling in gang te zetten. Het is dan ook van groot maatschappelijk belang om hier snel mee te beginnen.

Kredietwaardigheid van de overheid

Zolang bankkrediet de basis vormt van het geldstelsel heeft de overheid haar eigen kredietwaardigheid niet in de hand. Bovendien heeft zij door internationalisering van het banktoezicht zelfs de maatregelen niet in de hand die haar kredietwaardigheid beogen te beschermen. Overheden worden zo onderworpen aan de gevolgen van het beleid van instellingen die aan haar jurisdictie zijn onttrokken: internationale ondernemingen en supranationale organisaties. Dit past niet in een democratie en is een soevereine rechtsstaat onwaardig.

Indien de overheid zelf het geld gaat scheppen waarop het geldstelsel is gebaseerd vervalt haar belang om banken structureel te ondersteunen. Bovendien is ze dan zelf niet meer afhankelijk van bankkrediet. Staatsschuld en bancaire geldschepping zijn twee zijden van dezelfde medaille. Zolang het geldstelsel is gebaseerd op bankkrediet zijn publiek en overheid schuldenaar van het bankwezen. De girale geldomloop wordt immers van die banken 'geleend'. Indien het geldstelsel wordt gebaseerd op reëel overheidsgeld worden de rollen omgekeerd. Het bankwezen gaat dan opereren op de geldmiddelen die de overheid in

omloop brengt en door het publiek aan banken worden uitgeleend. De monetaire cyclus wordt dan omgekeerd. Ze wordt dan niet meer gedreven door het lenen, maar door het verdienen van geld en bovendien minder eenzijdig beheerst door bancaire marktmacht en rendementsverwachting.

Particuliere schuldenlasten

Overheid en publiek worden door het bankwezen belast door een systeemschuld (zie hoofdstuk 1). Deze beklemt de samenleving en remt de welvaarts- en welzijnsontwikkeling. Conversie van het girale geld in chartaal overheidsgeld neemt deze systeemschuld weg en kan direct de noodzakelijke schuldverlichting brengen, die de samenleving nodig heeft om zich ten volle te kunnen ontplooiën.

Kumhof (2012 – 2013) schetst een scenario waarbij deze conversie in één nacht wordt gecombineerd met instantane reductie van publieke en particuliere schulden. Deze conversie en schuldreductie zou voor de Nederlandse situatie een omvang kunnen hebben van ca 700 mrd euro (zie hoofdstuk 3). De overheid zou dan ca 700 mrd aan digitaal chartaal overheidsgeld gaan scheppen. Zij brengt dit in omloop door het aan het bankwezen te verkopen. Het bankwezen koopt dit chartale geld van de overheid ter convertering van de girale tegoeden van hun rekeninghouders. Deze tegoeden verdwijnen daarbij van de bankbalansen. Ze worden direct bezit van de rekeninghouder, in de vorm van digitaal chartaal overheidsgeld; reëel geld in de digitale portemonnee. In plaats van de geconverteerde geldtegoeden (deposito's) verschijnt op de passiefzijde van de bankbalansen een schuld van de banken aan de overheid; de conversie-schuld. Op geaggregeerd niveau is dat dan een schuld van eveneens ca 700 mrd.

Reductie van publieke en particuliere schulden

Het bankwezen en de overheid wisselen daarmee hun onderlinge schuldpositie. De overheid is dan niet langer schuldenaar van het bankwezen; ze wordt crediteur. Staatsschuld in handen van het bankwezen kan daarbij worden verrekend met de conversie-schuld van het bankwezen aan de overheid. Dan resteren er nog honderden miljarden als eigen vermogen op de balans van het Rijk. Kumhof (2012-2013) laat deze uitkeren als 'burgerdividend', onder de voorwaarde dat er vooreerst schulden mee worden afbetaald. Hij stelt dat dat deze conversie en schuldreductie louter positieve gevolgen heeft. Doorberekening van het scenario geeft als resultaat een productiviteitssprong in de gehele economie van bijna 10%. Daarmee zou de schade die de recente financiële crisis heeft berokkend in korte tijd zijn gecompenseerd.

Dekking van geld

Girale geldtegoeden zijn geldbeloftes van banken (zie hoofdstuk 1). Om als geld te kunnen functioneren behoeven dergelijke beloftes substantiering door onderpand of dekking. Vandaar dat op schuld gebaseerde geldmiddelen doorgaans worden geassocieerd met zekerheidsrechten en onderliggende waarde. Zo gaven bankbiljetten aanvankelijk een claim op munt en muntmetaal. Bankkrediet wordt geacht gedekt te zijn door de gelduitzettingen en reserves van de bank.

Chartale geldschepping is fundamenteel anders. Chartaal geld komt niet voort uit een verbintenis tussen partijen, noch uit de belofte van een partij. Het komt voort uit legitieme bevoegdheid tot geldschepping binnen een rechtsorde. Geen partij hoeft bij die schepping schuld te bekennen of te aanvaarden. In onderscheiding van op schuld gebaseerde geldmiddelen, zoals giraal geld, is chartaal geld dan ook schuldvrij. Het vertegenwoordigt betaalkracht in zichzelf en is niet gebaseerd op een verbintenis die nadere zekerheid tot nakoming behoeft. Dekking behoort dan ook niet tot de essentie van chartaal geld.

Voor het scheppen en onderhouden van een veilige en stabiele geldsfeer is dekking zelfs ongewenst. Dekking impliceert afhankelijkheid van partij- en marktrisico's. Een gedekt geldmiddel is afhankelijk van de koers van de onderliggende waarden en de kredietwaardigheid van betrokken partijen. Geldmiddelen die afhankelijk zijn van dekking zijn derhalve nooit geheel veilig en stabiel, en bovendien inherent op schuld gebaseerd. Bij een veilige en stabiele geldsfeer past dan ook geen focus op dekking en onderliggende waarden. Hier komt het aan op een maatschappelijk verantwoorde inrichting van de geldscheppende macht; de 4e overheidsmacht, die zelf geen belang heeft bij de geldschepping, die maatschappelijke verantwoording aflegt en die aan democratische controle is onderworpen. Naarmate deze macht adequaat en verantwoord wordt gestructureerd, uitgeoefend en gecontroleerd kan het geldstelsel dat zij beheert zeker en veilig zijn.

Actief monetair beheer

Om een veilige en stabiele geldsfeer in stand te houden moet de monetaire macht actief worden uitgeoefend. Het volstaat niet om eenmalig een publieke geldhoeveelheid te scheppen en vervolgens de zaken verder op hun beloop te laten: de publieke geldhoeveelheid moet actief worden beheerd.

Een voor de hand liggende doelstelling van dat actieve beheer is de stabiliteit van de munt, waarmee wordt bedoeld dat deze een constante betaalkracht houdt. In de publieke geldsfeer wordt een dergelijke monetaire doelstelling ook denkbaar. De monetaire overheidsmacht kan de publieke geldhoeveelheid immers direct en in elke richting aan- en bijsturen. Zowel inflatie als deflatie kan hij gericht en effectief bestrijden. Bovendien is hij in staat tot anti-cyclische sturing. Stagnatie van de economie wegens liquiditeitsgebrek is dan goed aan te pakken, en op schommelingen in de economie kan stabiliserende tegenkracht worden geboden.

Turbulentie in het kredietwezen en op financiële markten zal echter blijven bestaan. Het wordt voor de reële economie en de samenleving evenwel mogelijk om zich hiervan eenvoudig en effectief af te screenen. Crises in het kredietwezen krijgt dan vooral gevolgen voor degenen die risicovolle posities hebben ingenomen. Voor de reële economie en de samenleving als geheel hoeft het geen ingrijpende gevolgen meer te hebben. Deze kunnen hun stabiliteit en zekerheid vinden in het publieke geldstelsel dat als nutsvoorziening door de overheid wordt beheerd en geborgd. Spaar- en betaalgelden zijn dan verschoond van markt- en partijrisico's.

Sturing van de geldhoeveelheid

De markt zal een zekere vraag ontwikkelen naar deze nutsvoorziening. Het gaat dan om de vraag naar stabiel en veilig betaalmiddel, dat rendementloos doch met behoud van betaalkracht kan worden aangehouden. Goed gespreid bezit van dit geld in de maatschappij geeft veerkracht en flexibiliteit. De overheid krijgt de macht om de vraag naar en verdeling van dit geldmiddel bij te sturen. Herverdeling verloopt traditioneel via belastingen. Evengoed zijn instrumenten in stelling te brengen die de vraag naar overheidsgeld afremmen of doen toenemen.

Digitalisering van het geld biedt uitgelezen kansen om het monetair instrumentarium precies en doelmatig in te richten. De architectuur van digitaal chartaal overheidsgeld kan voorzien in volkomen transparantie van de geldomloop en centrale bijsturing van de allocatie. Er zijn goede redenen om dat ook te gaan doen, vooral om de monetaire veiligheid en stabiliteit te kunnen bewaken.

Kans op fouten

Centrale sturing van de publieke geldhoeveelheid roept de vraag op of dit in zichzelf geen risico is. Te denken valt daarbij onder andere aan misbruik of dwaling van de monetaire macht. Misbruik moet vooral worden voorkomen door een doordachte inkadering van de 4^e overheidsmacht. Dat onderstreept het belang van de beginselen die voor geldschepping zouden moeten gaan gelden. Ons Geld heeft een begin gemaakt met de formulering daarvan (zie hoofdstuk 3). Zodra de monetaire macht aan dergelijke beginselen is onderworpen is centralisering zelfs gunstig, daar het naleving goed controleerbaar maakt.

Een goed gestructureerde monetaire macht kan zich natuurlijk vergissen. Met die mogelijkheid moet altijd rekening worden gehouden, bijvoorbeeld door monetaire instrumenten alleen gradueel, dus binnen bepaalde bandbreedtes te gebruiken. De impact van vergissingen moet overigens niet worden overdreven. Zeker niet als we ons vertrekpunt in het oog houden. We beginnen bij de extreme situatie van een stuurloos geldstelsel dat op ondoorzichtige wijze wordt geëxploiteerd voor particuliere belangen (Wortmann 2015a). De grootste monetaire fout die de overheid kan maken heeft ze al gemaakt door girale geldschepping op zijn beloop te laten en zichzelf als geldscheppende instelling te laten uitrangeren. Ten opzichte van dit extreme vertrekpunt is de introductie van een veilige publieke geldsfeer zoals hiervoor beschreven, hoe dan ook een verbetering, zelfs indien deze met vallen en opstaan haar vorm zou moeten vinden.

Vrees voor het onbekende

Decennia van ongebreidelde commerciële exploitatie van de geldmacht hebben het financiële stelsel stuurloos en instabiel gemaakt. Desondanks staat het nog overeind. Blijkbaar kan het tegen een stootje, en zelfs tegen zware stoten. Dat zal het blijven doen zolang het wordt geborgd door overheidsmacht. Niet de prudentie van banken maar overheidsmacht houdt het labiele en zwaar beproefde geldstelsel overeind. De overheid doet dat thans tegen onaanvaardbaar hoge maatschappelijke kosten en risico's. Door convertering van giraal in chartaal geld verdwijnen die kosten en risico's, en ontstaat zelfs een zeer grote financiële meevaller. Het argument dat een radicale ombouw van het geldstelsel ernstige risico's met zich brengt snijdt dan ook geen hout. De risico's van systeemverbetering zijn gering in vergelijking tot de risico's waaraan het geldstelsel de samenleving thans bloot stelt.

Te lang is het geldstelsel overgeleverd geweest aan particulier opportunisme. Het wordt tijd dat de overheid het bewust en bekwaam onder haar hoede neemt. Een democratische rechtsstaat verdient en vereist een transparant en maatschappelijk verantwoord beheerd geldstelsel, dat dienstbaar is aan de maatschappij. De democratie moet dit natuurlijke verloop van haar volwassenwording dan ook bewust aanvatten, en niet uit ongefundeerde vrees blijven ontlopen.

Hoofdstuk 5 - Weerstanden en kansen

Huidige omstandigheden bieden een unieke kans om de inherente gebreken van ons geldstelsel structureel te verhelpen. Met digitaal chartaal overheidsgeld is een veilig en stabiel fundament te leggen voor direct, transparant, doelmatig en maatschappelijk verantwoord monetair beheer; een sleutelfunctie van de democratische rechtsstaat, ondergebracht bij een 4e overheidsmacht, die onafhankelijk van bankwezen én politiek opereert in het maatschappelijk belang. De belangenverstremming waaraan ons geldstelsel thans is onderworpen kan dan worden ontvlochten.

Volwaardige democratie

De aard en dynamiek van de democratie wijzigt wanneer ze niet meer te kampen heeft met een monetaire macht die particuliere belangen nastreeft in plaats van het maatschappelijk belang. Dat kan door die monetaire macht onder haar hoede te nemen en voor haar te laten werken. Het zal de kracht en geloofwaardigheid van de democratie ten goede komen. Zij krijgt de kans zichzelf verder te ontwikkelen en ten volle te gaan bewijzen. Dit maakt de huidige tijd in monetair én democratisch opzicht belangwekkend en uniek. Het ligt mede in de hand van u als volksvertegenwoordiger om de monetaire macht nu in het democratisch gareel te gaan brengen, en zo de democratie te verbeteren.

Als u, leden van de Tweede Kamer daar nu een begin mee zou maken, zou dat historisch zijn. Niet eerder was de monetaire macht geheel transparant, maatschappelijk verantwoord en dienstbaar aan het algemeen belang. Zij is altijd speelbal geweest van zichtbare of onzichtbare machthebbers, heersers en financiers, die er hun voordeel mee deden zonder er maatschappelijke verantwoording over af te leggen. Democratisering van deze macht is een volwassenwording van de democratie, waardoor geld de mensheid kan gaan dienen, in plaats van andersom.

Weerstanden

De weerstand hiertegen lijkt groot maar stoelt in hoge mate op verwarring en misverstand. Generaties economen zijn opgeleid in onjuiste opvattingen over geldschepping en het geldstelsel (McLeay 2014; Werner, 2015). Mede daardoor is onder economen het wezen van geld en het verschil tussen geld en krediet een bron van verwarring. De economische discipline wordt geplaagd door dogma's en onzuiver woordgebruik, zoals de vereenzelviging van geld en krediet. Dat vertroebelt niet alleen het zicht op de monetaire werkelijkheid maar leidt ook tot het niet openstaan voor beschikbare alternatieven. Eenzijdig en hardnekkig wordt doorgeredeneerd binnen kaders die hun ondeugdelijkheid keer op keer bewezen hebben. Dat is merkwaardig en zorgelijk. Maar het is ook overkomelijk zodra er politieke wil is om alternatieven serieus te gaan nemen en deze objectief en gedegen te gaan analyseren en beoordelen, niet alleen door economen en financiële deskundigen maar juist ook door wetenschappers en burgers die niet door hun achtergrond en werkomgeving belemmerd worden in het maken van een objectieve en rationele analyse.

Ook de financiële machten die voordeel hebben bij de huidige monetaire status quo zijn te relativeren. Uiteraard zijn deze machten immens daar ze de inzet van mensen en hulpbronnen in hoge mate kunnen beïnvloeden. In democratisch opzicht zijn deze machten echter marginaal; hun hoofdelijkheid is gering. De democratie hoeft zich maar van de monetaire verwarring en waanbeelden te bevrijden om haar eigen primaat in de reële machtsconstellatie te vestigen. Gegeven de grote maatschappelijke voordelen hiervan zou het onbegrijpelijk zijn indien de volksvertegenwoordiging hiertoe de moed en politieke wil ontbreekt.

Evolutie van het economisch denken

Het politieke belang dat is gemoeid met de wetenschap van het geld heeft die wetenschap geen goed gedaan. Werner (2015) illustreert dit in zijn recente artikel “A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence”. Hij beschrijft hoe de wetenschappelijke conceptie van bancaire geldschepping in de loop van de afgelopen eeuw steeds verder van de werkelijkheid afdwaalde. Hij ziet daarbij aanwijzingen dat dit niet toevallig gebeurde, maar dat sprake moet zijn geweest van bewuste en actieve bias. Terwijl de monetaire macht zich in het bankwezen concentreerde werd deze monetaire werkelijkheid in de algemene economische doctrine voortschrijdend aan het zicht onttrokken.

Werner wijst zelfs een beschuldigende vinger naar enkele leidende centrale banken.¹⁴ Dit op basis van analyse van al hun onderzoekspublicaties in de twintig jaren voorafgaand aan de recente crisis. Onderzoeksafdelingen van deze banken zouden de monetaire beeldvorming en kennisontwikkeling bewust van de bancaire geldschepping hebben afgeleid. Helder monetair inzicht bij het publiek zou onwenselijk zijn geacht. Dat getuigt van weinig respect voor een goed functionerende democratie en voor een deugdelijke regeling van het geldstelsel. In bijlage 8 gaan wij nader op deze materie in.

Politiek belang

De ontwikkeling van kennis en inzicht rond het geldstelsel is bovenal een politiek probleem. Het gaat immers om inzicht in de toekenning en uitoefening van de primaire maatschappelijke macht. Juist rond dit onderwerp dient de ontwikkeling en verspreiding van kennis objectief, zuiver en zonder bias te zijn. Daar dient een democratie op toe te zien. Zonder dat is ze niet in staat om naar behoren te functioneren.

Dit vormt een belangrijk element in de aanbevelingen, zoals genoemd in de toelichting op het Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1). Zo pleiten wij voor ruimte en budget binnen wetenschap en onderwijs (met name juridisch en economisch) voor een objectieve analyse van het geldstelsel en de verbetering daarvan, onafhankelijk van particuliere financiële belangen en de financiële sector.

Gevestigde belangen

Reacties van economen op onze voorstellen waren tot dusver afwerend. Wij hebben daar begrip voor. We vragen economen om hiaten en onzuiverheden in hun professionele wereldbeeld te onderkennen. We adresseren gevestigde belangen, gewoontes en privileges en we begrijpen goed dat het moeite kost om deze los te laten. Deze privileges hebben echter ook een prijs. Zo leidt het privilege van banken op geldschepping tot verlamdend overheidstoezicht. Dat roept de vraag op hoe zwaar het voordeel van girale geldschepping bij de huidige systeemschuld voor banken nog weegt.

Het bankwezen heeft de afgelopen decennia op ongekende schaal kunnen profiteren van girale geldschepping. In Japan en nu ook het Westen lijkt de rek er echter uit. Lage rentes leiden niet meer tot monetaire expansie. De systeemschuld en de lasten daarvan naderen niveaus die verdere expansie verhinderen. Binnen het huidig monetair-economisch paradigma is, zoals Van Egmond en De Vries (2015) aantonen, vooral stagnatie te verwachten. Voor de meeste banken boet daarmee het belang van girale geldschepping in. Als de baten nauwelijks meer opwegen tegen de kosten en risico's, wordt geldschepping

---

¹⁴ Met name de Federal Reserve, de European Central Bank, de Bank of England en de Bank of Japan.

voor deze banken minder interessant. Voor hen gaan de voordelen van monetaire hervorming dan zwaarder wegen dan het vermeende nadeel.

Meer ruimte en minder regels

In onze voorstellen wordt de systeemschuld gereduceerd en bij voorkeur zelfs geheel gesaneerd. Dat vergroot de ruimte voor gelduitlening en verbetert de marktomstandigheden voor banken. Ook in het Westen krijgen zij dan weer ruimte om te ondernemen en te expanderen.

Het verstikkende banktoezicht wordt bij uitvoering van onze voorstellen grotendeels ongewenst en overbodig (zie hoofdstuk 3). De complexiteit en uitvoeringskosten kunnen derhalve sterk worden gereduceerd. Voor banken en niet-banken kan dan gelijk speelveld worden gecreëerd. Banken hebben dan weliswaar geen voorkeurspositie meer, maar krijgen wel eenzelfde bewegingsvrijheid als niet-banken. Ook het depositogarantiestelsel wordt in onze voorstellen afgeschaft. Dit stelsel heeft voor banken een belangrijk nadeel. Het socialiseert de risico's tussen banken onderling; het stelt banken bloot aan gevolgen van risico's die andere banken nemen. De verscheidenheid en natuurlijke selectie die met vrije mededinging worden nagestreefd, worden door depositogarantie uitgevlakt en ondermijnd.

Onze voorstellen vormen dan ook een oplossing voor de problemen waarmee het bankwezen zelf te kampen heeft, zoals de ongunstige macro-economische omstandigheden en verstikkende en nivellerende overheidsbemoeienis (CSFI 2015).

Lagere kosten en grotere stabiliteit

Conversie van banktegoeden in digitaal chartaal overheidsgeld verschaft banken een dekkende chartale monetaire basis waarop ze veilig en stabiel kunnen opereren. Het risico van een bank-run bestaat dan niet meer. Bancaire geldtegoeden (deposito's) worden geldelijk eigendom van de rekeninghouder en inactief. Ze staan niet meer op de bankbalans. Vorderingen op banken die wel op de bankbalans staan zijn uitdrukkelijk risicodragend. Risicoposities worden voor bank en klant transparanter.

Banktoezicht maskeert thans de risico's van gelduitlening en de verschillen tussen banken onderling. Dat adverse mechanisme wordt in onze voorstellen ontmanteld en omgekeerd; het toezicht gaat zich dan richten op transparantie. Een belangrijke oorzaak van de huidige onderlinge verwevenheid, complexiteit en ondoorzichtigheid van de financiële sector wordt daarmee weggenomen. Transparantie en goede inschatting van risico's wordt dan beloond. Banken kunnen gaan excelleren in de wijze waarop ze risico's transparant maken en met de aan hen toevertrouwde middelen omgaan. Banken die daar onvoldoende bekwaam of concurrerend in zijn verdwijnen door marktwerking van het toneel. Een en ander leidt tot verbetering van de kwaliteit en reputatie van de gehele sector.

Digitalisering van het geld betekent voor het bankwezen structurele kostenbesparing. Wanneer het digitale chartale overheidsgeld is ingeburgerd is er geen reden meer om munten en bankbiljetten in omloop te houden. De kosten en risico's van de fysieke chartale geldomloop die thans door het bankwezen worden gedragen vallen dan weg.

Horizontalisering van de kredietmarkt

Na ontvlechting van geld en bankkrediet wordt de monetaire cyclus niet langer gedreven door bancaire kredietverlening. Voor banken betekent dit dat zij eerst financiering moeten vinden alvorens tot

gelduitzetting over te kunnen gaan. Dat beperkt banken in hun autonomie. Ze zullen gelduitleners eerst moeten informeren over en overtuigen van hun financieringsvoorstellen. Geldvraag en geldaanbod zullen inhoudelijk actief door banken moeten worden gematcht.

In een gedigitaliseerde wereld is dit voor banken goed overkomelijk. ICT stelt hen in staat om zichzelf en de communicatie met hun klanten zodanig in te richten dat het proces waarin geldvraag en -aanbod elkaar ontmoeten snel en efficiënt ('real-time') verloopt. Het proces van kredietverlening wordt dan meer gebaseerd op marktprincipes dan op marktmacht van de bank. Geïnformeerde keuzes en risico-aanvaarding door de geldgever gaan de hoofdrol spelen. Banken kunnen zich daarbij gaan onderscheiden door het bieden van goede investeringsmogelijkheden, adequate informatie, overzicht, gemak en flexibiliteit. De werking van het kredietstelsel zal er flexibeler, diverser en inzichtelijker van worden. Rentes zullen markt-gedreven tot stand gaan komen en daardoor een zuivere weerspiegeling gaan geven van risico, vraag en aanbod van desbetreffende geldlening.

Tegenwerpingen

De voordelen en maatschappelijke baten van onze voorstellen werden door de meeste economen nog niet opgemerkt. Zij bleken vooralsnog in hun weerstand gevangen. De onderwijl geventileerde tegenwerpingen berusten overwegend op onjuiste premissen en misrepresentatie (Wortmann, 2015b; Wortmann, 2015c). De belangrijkste tegenwerpingen laten wij hieronder de revue passeren.

- **'Het is zeer gevaarlijk als de overheid geld gaat scheppen'**. Hiermee wordt bedoeld op overmatige overheidsgeldschepping. De geschiedenis zou uitwijzen dat overheidsgeldschepping altijd uit de hand loopt. Deze veronderstelling is echter niet op feiten gebaseerd. Uit de geschiedenis kan niet worden afgeleid dat overheden tot overmatige geldschepping zijn geneigd. Overheden blijken in vergelijking tot het bankwezen door de eeuwen heen monetair juist zeer prudent. In zijn monumentale werk 'The Lost Science of Money' (2002) heeft Stephen Zarlenga dat onderzocht. Eén van zijn conclusies is: "public (government) money has a superior record." (Zarlenga 2003). In bijlage 9 gaan wij nader op deze materie in.
- **'Het is ondoenlijk om de juiste publieke geldhoeveelheid te bepalen'**. In onze voorstellen is sprake van conversie van giraal geld in publiek chartaal geld. Deze conversie is monetair neutraal (Kumhof 2012-2013). De conversie doet de 'maatschappelijke geldhoeveelheid' van aard veranderen maar niet van omvang. Bepaling van de juiste publieke geldhoeveelheid is dan ook niet problematisch. In hoofdstuk 3 werd bovendien een geleid proces geschetst waarin het tempo en de omvang van de conversie nadere invulling kunnen krijgen op een beheerste en vraag-gestuurde wijze.

Verdere vergroting of verkleining van de publieke geldhoeveelheid wordt een zaak van actief en maatschappelijk verantwoord monetair beheer. Dit beheer richt zich op stabiliteit en zal uit zichzelf dan ook geen abrupte bewegingen of grote schommelingen laten zien. Veerkracht en flexibiliteit wordt gevonden in de bestaande publieke geldhoeveelheid en de spreiding daarvan en in de kredietmarkt die, zoals in dit memorandum uiteengezet, beter zal gaan functioneren. De moeilijkheidsgraad en risico's van actieve bepaling en beheersing van de publieke geldhoeveelheid zijn beperkt, vooropgesteld dat de architectuur van het digitale chartale geldstelsel voorziet in

transparantie en directe sturing. Beide zijn in een digitaal chartaal overheidsgeldstelsel goed te realiseren.

- **'De keuzevrijheid wordt beperkt'**. Emeritus-hoogleraar Hans Visser betoogde in ESB dat de plannen van Ons Geld ertoe leiden dat de keuzevrijheid bij het publiek wordt ingeperkt (Visser 2015). Deze veronderstelling werd overgenomen door Rabobank (Boonstra 2015) en ING (Brosens 2015) maar is geheel onjuist. De keuzevrijheid voor het publiek wordt juist vergroot. Het krijgt de keuze om een deel van haar vermogen veilig en inactief aan te houden in digitaal chartaal overheidsgeld (Wortmann 2015b; Wortmann 2015c).'
- **'De contractvrijheid wordt beperkt'**. Emeritus-hoogleraar Hans Visser betoogde voorts in ESB dat onze voorstellen impliceren dat de contractvrijheid wordt ingeperkt (Visser 2015). Deze veronderstelling werd overgenomen door de Rabobank die stelde dat de contractvrijheid rond verhandelbare schuldtitels, zoals aandelen in geldmarktfondsen, beperkt zou moeten worden (Boonstra 2015). Beide veronderstellingen zijn onjuist.

De contractvrijheid wordt in onze voorstellen geenszins beperkt. Ze wordt daarentegen verbeterd doordat partijen de risico's die ze aangaan niet meer ongevraagd op derden, zoals de overheid en de belastingbetaler, kunnen afwentelen. Dit draagt bij aan een meer verantwoord gebruik van de contractvrijheid, hetgeen gunstig is voor de financiële stabiliteit. De juiste stelling is dus dat verhandelbare schuldtitels bloot komen te staan aan hun werkelijke risico's en niet langer worden geschraagd door overheidsmacht. Voor zover ze hierdoor verdwijnen hebben ze kennelijk geen bestaansrecht. Uitvoering van onze voorstellen impliceert dat de markt beter zijn zuiverende werk kan doen, en dat overheidsinmenging in private aangelegenheden sterk kan worden gereduceerd.

- **'Ons Geld wil een overheidsmonopolie op geldschepping'**. Diverse economen spreken in verband met Burgerinitiatief Ons Geld van monopolisering van de geldschepping (Visser 2015; Boonstra 2015; SFL 2015). Deze woordkeuze trekt onze voorstellen uit het juiste verband. Onze voorstellen sluiten het gebruik van andere geldvormen en secundaire liquiditeiten ('near monies'), zoals giraal geld en aandelen in geldmarktfondsen, niet uit. Dergelijke uitsluiting lijkt ons ongewenst en onnodig.

Dominantie van het publieke geldstelsel berust in onze voorstellen niet op (wettelijke) dwang maar op de bijzondere eigenschappen van dit geldstelsel. Het wordt exclusief met overheidsmacht geborgd en door de overheid op transparante en maatschappelijk verantwoorde wijze beheerd. Het staat los van markt- en partijrisico's. Beschikbaarheid van monetaire alternatieven en het gebruik dat daarvan wordt gemaakt, kan daarbij functioneren als graadmeter voor de kwaliteit en werking van het publieke geldstelsel. Blokkering van monetaire alternatieven maakt dan ook geen deel uit van onze voorstellen. Het volstaat als de overheid zich toelegt op haar eigen publieke geldomloop en al haar steun aan private geldmiddelen ontmantelt.

De geldmiddelen die de algemene waarde-eenheid belichamen achten wij evenwel het prerogatief van de overheid. Beheer van dit stelsel en schepping van deze geldmiddelen dient zij geheel in eigen hand te houden, ten behoeve van het algemeen belang. Dat laat het gebruik van alternatieve geldmiddelen onverlet. Het is uiteraard wel aan de wetgever om het gebruik van deze geldmiddelen,

zeker indien zij significante monetaire invloed hebben, aan deugdelijke wettelijke kaders te onderwerpen. Het laissez faire dat giraal geld de afgelopen decennia heeft genoten (bijlage 1) behoort geen navolging meer te krijgen.

- ***‘Het publiek zal onverantwoorde risico’s blijven nemen. De overheid zal weer te hulp moeten schieten’.*** Dit is een reëel tegenargument. Het werd in verband met de hoorzitting¹⁵ geuit door de heren Brosens (ING) en Pollmann (AFM). De kans bestaat dat het publiek verleid wordt om niet alleen overtollig vermogen maar ook haar financiële buffers, risico-dragend uit te zetten. Alsdan zou politieke druk kunnen ontstaan om opnieuw tot bail-outs over te gaan. Om dit te voorkomen zal het markttoezicht zich moeten richten op transparantie van de aard en risico’s van financiële producten en diensten. Zo zal hetgeen banken thans ‘sparen’ noemen, ‘uitlenen’ moeten gaan heten (Wortmann 2015d). Het woord ‘sparen’ wordt dan voorbehouden voor inactief en rendementloos geldbezit, dat in digitale vorm kan worden aangehouden via een daarop ingerichte instelling.

Voorts past algemene elementaire educatie over de opzet en werking van het (nieuwe) monetaire stelsel, dat dan dus niet meer is gebaseerd op bankkrediet maar op chartaal overheidsgeld. De overheid voorziet daarmee een veilig geldmiddel, zodat het publiek niet langer genoodzaakt is haar financiële buffers bloot te stellen aan markt- of partijrisico’s. Doet het dat wel, dan is dat eigen keuze, eigen risico en eigen verantwoordelijkheid. Onwrikbaar moet vast staan dat voor verliezen op zelf verkozen risicovolle posities van overheidswege geen garantie of compensatie wordt geboden. Uiteraard is het gepast om deze eigen verantwoordelijkheid van overheidswege te combineren met een gezonde mate van consumentenbescherming en bestrijding van onbehoorlijke handelspraktijken. Voor zover individuele verliezen, of stapeling daarvan, de openbare orde aantasten passen geen overheids garanties en verliescompensatie, maar enkel praktische en sociale bottom-line voorzieningen.

- ***‘De overheid moet sturen op krediet, niet op geld’.*** Dit argument werd door de heer Brosens (ING) geuit in het kader van de hoorzitting.¹⁶ Wij verschillen hier duidelijk van mening. Krediet behoort tot de private sfeer, en de overheid dient het geldstelsel zodanig in te richten dat zij zich zo weinig mogelijk in de private sfeer hoeft te mengen. In de kredietsfeer moet ze een gelijk speelveld creëren en alle staatssteun en marktverstoring maatregelen ontmantelen. De opbouw van onverantwoorde risico-posities in de kredietsfeer kan zij tegengaan door publieke verliescompensatie categorisch uit te sluiten.

Na algehele conversie van giraal in chartaal geld wordt het geldstelsel door digitaal overheidsgeld gedomineerd. Dit verschaft de overheid de macht om monetair te sturen vanuit de door haarzelf beheerde en geborgde publieke geldomloop. Aldus kan zij effectieve en directe monetaire sturing geven zonder de contractvrijheid te beperken, zonder verstoring van de kredietmarkt en zonder

---

¹⁵ Hoorzitting / Rondetafelgesprek Geldstelsel, vaste commissie voor Financien, 14 oktober 2015, <http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2015A03710>

¹⁶ Hoorzitting / Rondetafelgesprek Geldstelsel, vaste commissie voor Financien, 14 oktober 2015, <http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2015A03710>

zichzelf bloot te stellen aan markt- en partijrisico's. Sturing via de publieke geldomloop is dan ook de juiste en meest doelmatige en maatschappelijk verantwoorde weg.

- **'De overheid komt bloot te staan aan allerlei risico's'**. Onder het huidige kredietstelsel berusten de ultieme risico's die het bankwezen aangaat bij de overheid. Dat is een scheve situatie die onder andere tot gevolg heeft dat de overheid haar eigen kredietwaardigheid niet in de hand heeft. Onze voorstellen elimineren de overheidsblootstelling aan deze risico's waardoor de risicopositie van de overheid significant verbetert. Bovendien krijgt zij de macht om anticyclisch en tegen financiële panieksituaties in te sturen. Dit stelt haar in staat om de reële economie effectief te beschermen tegen onrust en onheil op financiële markten. Het publiek krijgt daarbij een monetaire veilige haven in de vorm van reëel overheidsgeld, waardoor de maatschappij als geheel over stabiele financiële buffers komt te beschikken die niet bloot staan aan markt- en partijrisico's. Aldus wordt het onwaarschijnlijk dat crises op financiële markten ooit nog overslaan naar de reële economie. Onze voorstellen reduceren de financiële risico's waaraan de overheid en de maatschappij thans bloot staan dan ook in hoge mate.
- **'De munt komt bloot te staan aan allerlei risico's'**. Inderdaad zal rekening moeten worden gehouden met internationale speculatie tegen het publieke geldstelsel. Dit benadrukt het belang van een architectuur van het digitale geldstelsel die de monetaire overheidsmacht ('de 4^e macht') grote transparantie en directe sturingsinstrumenten verschaft. Speculatie tegen de munt zal actief bestreden moeten worden. Dergelijke speculatie dient geen enkel legitiem doel en kan zeer schadelijk zijn voor het geldstelsel en het welzijn van velen.

Afgezien van vijandige aanvallen heeft het publieke geldstelsel, in vergelijking tot het huidige door banken gedomineerde geldstelsel, relatief weinig te vrezen. Door directe monetaire sturing wordt de overheid beter in staat om op monetaire stabiliteit te sturen dan centrale banken dat nu kunnen. Het digitale chartale overheidsgeld is bovendien niet onderworpen aan markt- en partijrisico's. Dit maakt het sterker en stabielere dan geldmiddelen die op bankkrediet zijn gebaseerd. Wij achten het waarschijnlijk dat introductie van digitaal chartaal overheidsgeld binnen korte tijd brede internationale navolging zal vinden. Dat versterkt de mondiale financiële stabiliteit en geeft een beheersbare onderlinge uitwisselbaarheid van gelijksoortige publieke geldmiddelen.

- **'Ons Geld kijkt niet naar de vraagzijde'**. Deze stelling werd in het kader van de hoorzitting¹⁷ namens De Nederlandse Bank betrokken door de heer Berk. Deze stelling is ongegrond. Wij houden nadrukkelijk rekening met zowel vraag als aanbod in het geld- en kredietwezen en met schepping en bewaking van goede marktcondities. Dit mag reeds blijken uit het belang dat wij toekennen aan zowel de vraag naar, als het aanbod van een veilige en stabiele chartale publieke geldsfeer, als basis van het geldstelsel.

---

¹⁷ Hoorzitting / Rondetafelgesprek Geldstelsel, vaste commissie voor Financien, 14 oktober 2015, <http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details?id=2015A03710>

Wij menen dat rond de vraag naar, en het aanbod van bancaire kredietverlening thans sprake is van een ongebalanceerde situatie waarbij het aanbod de vraag in hoge mate domineert en waarbij dit aanbod centralistisch, vanuit de hoofdkantoren, wordt aangestuurd. Verdere consolidatie binnen het bankwezen betekent verdere centralisering van deze vraagsturing. In bijlage 10 lichten wij onze positie ten aanzien van 'de vraagzijde' nader toe.

De hier behandelde tegenwerpingen leveren geen beletsel voor invoering van onze voorstellen en zijn veelal zelfs ongegrond. Veel tegenwerpingen lijken terug te voeren op onjuiste veronderstellingen en interpretaties ten aanzien van het Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1). Wij hopen en verwachten dat het maatschappelijk gelddebat meer scherpste, diepgang en convergering zal krijgen zodra economen en financiële redacties hun vooroordelen overwinnen, en onze voorstellen serieus gaan afwegen tegen de huidige status quo. Uw politieke wil als Kamerlid kan hen daar ongetwijfeld bij helpen.

De Europese Unie

Onze voorstellen dienen niet louter op nationaal niveau te worden overwogen. Voor de Europese Unie zijn ze evenzeer van belang. De EU heeft zich tot dusver ingericht op een geldstelsel dat is gebaseerd op bankbiljetten en bankkrediet. Ten aanzien van digitaal chartaal geld heeft zij nog geen uitputtend beleid geformuleerd, laat staan dat zij dit in haar kaders heeft geïmplementeerd. De wezenlijke politieke discussie over dit onderwerp moet nog beginnen, ook op Europees niveau.

Zoals hiervoor uiteengezet biedt digitaal chartaal overheidsgeld structurele oplossing voor de gebreken van het huidige geldstelsel. De maatschappelijke voordelen van onze voorstellen gelden voor Europa evenzeer als voor Nederland. Zo bieden zij een uitweg uit de monetaire schuldimpasse die Europa en de wereld in haar greep houdt, en zonder onorthodoxe maatregelen in haar greep zal blijven houden. Ook biedt zij gelegenheid om de Europese eenwording te bevorderen en Europese doelstellingen waar te maken. Net als voor Nederland is er voor de Europese Unie alle reden om introductie van digitaal chartaal overheidsgeld af te gaan wegen tegen het huidige monetaire stelsel en de maatregelen die met betrekking tot dat stelsel worden genomen.

Doorgeschoten machtstoekenning

De EU is exclusief bevoegd ten aanzien van monetair beleid (artikel 3 VwEU). Bepaling en uitvoering van dat beleid is, zover het de Unie betreft, opgedragen aan de ECB (artikel 127 VwEU). De ECB heeft hierin zelfs verordenende bevoegdheid (artikel 132 VwEU). Wat tegen de achtergrond van onze voorstellen precies onder monetair Unie-beleid is te verstaan, en waar derhalve de demarcaties liggen, is vooralsnog niet met zekerheid te zeggen. Wel is al te zeggen dat deze nagenoeg ongeclausuleerde monetaire machtstoekenning aan de ECB doorgeschoten is. Monetair beleid is thans geheel onttrokken aan democratische controle, terwijl elementaire juridische kaders rond maatschappelijk verantwoord monetair beheer ontbreken (Wortmann 2015a).

Er wordt binnen Europa ongekend groot vertrouwen gesteld in een kleine groep deskundigen, waarvan de ambtsinstructie luidt dat het hen niet is toegestaan instructies aan te nemen van instellingen, organen of instanties van de Unie, van regeringen van lidstaten of van enig ander orgaan (art. 130 VwEU). Een equivalente ambtsinstructie ten aanzien van wensen uit andere -bijvoorbeeld financiële- kringen ontbreekt. Met de ECB heeft het bankwezen zich binnen de EU een supranationale facilitaire organisatie

verschafft, die in belangrijke mate is verheven boven de democratieën die zij met haar monetaire macht beheerst.

Ontvlechting binnen de EU

Herijking van de monetaire unie en het beheer daarvan is dan ook geboden. De huidige inrichting hiervan is onevenwichtig, onverantwoord en ondemocratisch. De introductie van digitaal chartaal overheidsgeld biedt gelegenheid om deze herijking te entameren. De huidige verstrengeling van publieke en private belangen in het geld- en bankwezen is daarbij te ontvlechten op basis van een heldere demarcatie tussen de publieke geldsfeer en de private krediet sfeer. Gezien de huidige opzet en werking van het geld- en bankwezen moet een exit van de centrale bank uit het overheidsapparaat daarbij niet op voorhand worden uitgesloten. Haar werkzaamheid ligt primair in de krediet sfeer, en daarmee in de private sfeer. Zij is facilitaire organisatie van het bankwezen. Attributie van de digitale chartale overheidsgeldschepping aan een bank ligt in ieder geval niet voor de hand. Deze dient buiten de balans van welke organisatie dan ook te blijven. Deze elementaire functie dient de overheid aan geen ander dan zichzelf toe te vertrouwen, ook indien deze functie wordt gerealiseerd in EU-verband.

Vijf Presidentenrapport

Het Vijf Presidentenrapport¹⁸ (Junker 2015) vat het probleem van ons huidige geldstelsel aardig samen: “As the vast majority of money is bank deposits, money can only be truly single if confidence in the safety of bank deposits is the same irrespective of the Member State in which a bank operates. This requires single bank supervision, single bank resolution and single deposit insurance.” (Junker 2015).

De vijf presidenten zeggen hier met zoveel woorden dat de EU ervoor moet zorgen dat geld-beloftes van alle banken in Europa van exact gelijke waarde zijn. Dit is noodzakelijk om de geld-beloftes van deze banken te laten functioneren als ware het geld. Zij bepleiten daarmee totale nivellering van alle banken en hun geld-beloftes in de Eurozone. Het institutionele toezichtskader dat zij voorstellen beoogt dat te realiseren en te bewaken. Dat staat diametraal op het Europese beginsel van een openmarkteconomie met vrije mededinging. Evidente en natuurlijke verschillen tussen banken worden door de EU weggepoetst. Eenvormigheid die het Russisch staatscommunisme niet had misstaan wordt bepleit door de hoeders van de Europese vrije markt. Wij achten dit onverenigbaar met het doel en de opzet van de Europese Unie. De verdragsrechtelijke legitimatie van dergelijke anti-markt en anti-mededingingsmaatregelen achten wij bovendien twijfelachtig.

Europese doelstellingen

De vijf presidenten dienen dan ook te worden gewezen op hun dwaling én op het alternatief. Hun aandacht moeten ze niet richten op nivellering van het Europese bankwezen, maar op ontvlechting van de geldomloop en dat bankwezen. Dan kan de Europese kredietmarkt weer vrijelijk gaan floreren en innoveren. Onderwijl wordt de Europese monetaire eenwording op veel eenvoudiger en kosten-effectievere wijze bereikt. Zij hoeft zich dan niet op alle financiële instellingen en hun risicoposities te richten, maar enkel op de eigen gemeenschappelijke munt. Dat stelt de EU aanmerkelijk beter in staat om

---

¹⁸ Rapport d.d. 22 juni 2015 van Jean-Claude Juncker in nauwe samenwerking met Donald Tusk, Jeroen Dijsselbloem, Mario Draghi en Martin Schulz.

haar bestaansrecht waar te gaan maken; *de duurzame ontwikkeling van Europa, op basis van een evenwichtige economische groei en van prijsstabiliteit, een sociale markteconomie met een groot concurrentievermogen die gericht is op volledige werkgelegenheid en sociale vooruitgang, en van een hoog niveau van bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu* (artikel 3 VEU).

Sinds de invoering van de euro is bitter weinig van deze Europese doelstelling terecht gekomen. Inperking van nationale soevereiniteit, stagnatie, massale werkloosheid, faillissementen en algehele versobering voeren de boventoon. Het vluchtelingenprobleem weet de EU niet het hoofd te bieden. Chinese en andere niet-Europese investeerders gaan intussen rond om bruikbare Europese ondernemingen voordelig in handen te krijgen. Ook Europa loopt nu achter de monetaire feiten aan en voedt thans de scepsis over haar bestaansrecht en haar functioneren. Terwijl wij Europeanen samen tot veel meer in staat zijn, en ook willen zijn.

Monetaire hervorming

De financiële crisis is tot dusver niet bij de wortel aangepakt. Maatregelen die wel worden genomen werken averechts en hebben zeer schadelijke neveneffecten. Voortgaan op de ingeslagen weg is dom en onverantwoord. Vooreerst zullen de maatschappelijke kosten en baten van de verschillende beleidsopties gedegen en objectief tegen elkaar moeten worden afgewogen. De maatschappelijke kosten en risico's van de huidige regeling en aanpak van het geldstelsel zijn extreem hoog. Het door ons voorgestelde alternatief elimineert deze kosten en risico's. Het stelt aanzienlijke maatschappelijke baten ervoor in de plaats. Het voorziet erin de schade van de crisis te compenseren en de gemeenschap en reële economie herhaling van een dergelijke crisis definitief te besparen.

Het bankwezen eist, via haar monetaire macht, aanhoudend hervorming van de maatschappij, en oefent daarbij druk uit op de politiek. De maatschappij wordt gedwongen zich aan de rationale van het heersend op bankkrediet gebaseerde geldstelsel aan te passen. Dit tot onnodige versobering en tot steeds groter verlies van welvaart en welzijn van velen, en tot uitholling van het leefmilieu en de bestaanszekerheid. Dat is een heilloze, ondemocratische en onwenselijke weg. Het geld- en bankwezen is hetgeen hervorming behoeft vanwege haar tekortkomingen, niet de maatschappij. De hoofdlijnen voor die hervorming hebben wij via Burgerinitiatief Ons Geld (bijlage 1 – 6) en dit memorandum uiteengezet. Introductie van digitaal chartaal overheidsgeld kan deze hervorming inleiden. Het venster daartoe staat thans open.

Lijst van bijlagen

Bijlage 1 – Tekst en toelichting Burgerinitiatief Ons Geld

<http://onsgeld.nu/burgerinitiatief.pdf>

Bijlage 2 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Burgerinitiatief Ons Geld

<http://onsgeld.nu/hoorzitting-positionpaper.pdf>

Bijlage 3 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, George van Houts

<https://www.burgerinitiatiefonsgeld.nu/positionpaper-vanhouts.pdf>

Bijlage 4 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Luuk de Waal Malefijt

<https://www.burgerinitiatiefonsgeld.nu/positionpaper-dewaalmalefijt.pdf>

Bijlage 5 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Edgar Wortmann

<https://www.burgerinitiatiefonsgeld.nu/positionpaper-wortmann.pdf>

Bijlage 6 – Positionpaper hoorzitting geldstelsel, Martijn Jeroen van der Linden

<https://www.burgerinitiatiefonsgeld.nu/positionpaper-vanderlinden.pdf>

Bijlage 7 – Wat is geld?

Bijlage 8 – Monetaire kennis en ‘informatiemanagement’

Bijlage 9 – Overheid en geldschepping, lessen uit het verleden

Bijlage 10 – Vraag naar, en aanbod van geld en krediet

Bijlage 7 – Wat is geld?

Leerboeken typeren geld doorgaans met de woorden: rekeneenheid, ruilmiddel en oppotmiddel. Dat is merkwaardig. Een korte analyse mag illustreren hoe weinig verhelderend deze begrippen zijn in verband met geld, en dat er veel betere begrippen voor handen zijn.

Rekeneenheid?

De eenheid waarin wij plegen te rekenen is het cijfer 1. Dit cijfer en dus de rekeneenheid is voor geld niet speciaal onderscheidend. Wel onderscheidend is dat geld een waarde-eenheid vestigt binnen een gemeenschap. Anders dan het cijfer 1 is dat geen objectief maar een arbitrair gegeven; een conventie.

Waarde-eenheid

Geld is primair een conventie op basis waarvan verschillende zaken op basis van hun waarde vergelijkbaar worden. Als deze arbitraire waarde-eenheid gevestigd is kan al wat waarde heeft en overdraagbaar is als ruil- of betaalmiddel gaan fungeren. Op basis van de waarde-eenheid kan immers worden bepaald hoeveel van welk goed te ruilen is voor een ander goed, of te gebruiken is ter betaling van een bepaalde schuld. Al deze goederen plegen wij echter geen geld te noemen; hooguit ruilmiddel.

Ruilmiddel?

Onder een waarde-eenheid is nagenoeg alles als ruilmiddel te gebruiken. Dit woord is dan ook weinig onderscheidend voor geld, en zelfs geheel ontoepasselijk. Gebruik van geld bewerkstelligt dat er juist geen ruil plaats vindt. Door betaling van een geldsom hoef je niet te ruilen en heb je geen ruilmiddelen nodig. Je betaalt met geld. De ontvanger verkrijgt daardoor bepaalde betaalkracht die hij later zelf kan gebruiken. Betaling met geld is geen ruil maar een overdracht van betaalkracht. Het woord ruilmiddel zou in verband met geld juist vermeden moeten worden. Alles behalve geld is ruilmiddel.

Geld is een bijzonder soort betaalmiddel dat in haar zuivere abstracte vorm zelf geen waarde heeft, maar zuivere betaalkracht belichaamt, die ook op later moment kan worden gebruikt. Digitalisering maakt het mogelijk dat het geld in de praktijk deze zuivere abstracte vorm gaat aannemen.

Oppotmiddel?

Wie ter betaling geld ontvangt wil natuurlijk dat hij gelijke betaalkracht kan gebruiken als hij ter betaling ontvangen heeft. Zou die betaalkracht in de loop van de tijd afnemen, dan zou hij achteraf een te lage prijs hebben gerekend. Voor geld is het dan ook gewenst dat het zijn betaalkracht behoudt. Dat is geen vanzelfsprekendheid. Sinds de oudheid is bekend dat de mens zelf verantwoordelijk is voor de geldigheid en betaalkracht van geld (Aristoteles, Ethica, 1133). Geld is een menselijke uitvinding en bijgevolg ook een menselijke verantwoordelijkheid. Een die ze bewust en bekwaam en maatschappelijk verantwoord moet gaan dragen.

Verantwoord beheer

Het kunnen oppotten van geld is dan ook geen intrinsieke kwaliteit van geld maar een praktisch en ethisch imperatief voor een goed geldstelsel. Het behoud van die betaalkracht komt aan op een goed en maatschappelijk verantwoord beheer van dat geldstelsel.

Bijlage 8 – Monetaire kennis en ‘informatiemanagement’

Het geldstelsel dat we hebben, en de averechtse maatregelen die in reactie op de financiële crisis worden genomen, zijn het tragische resultaat van onwetendheid en misverstand. Het publiek, beslissers en beleidsmakers zijn zich onvoldoende bewust van de werking van het geldstelsel en de uitwerking ervan op de samenleving. Velen stellen zich tevreden met de gedachte dat geld er gewoon is en dat de economie wordt gestuurd door een onzichtbare hand. Anderen nemen genoegen met theorieën over de werking van het geldstelsel zonder deze aan de werkelijkheid te toetsen.

Ingham (2004), Graeber (2011), Kumhof (2012 – 2013) en Positive Money¹⁹ droegen bij aan een groeiend besef dat het economisch denken over het geld- en bankwezen is gelaedeerd door twijfelachtige doctrines. Dit bracht de Bank of England er in 2014 toe om te verklaren dat economische leerboeken de werkelijkheid rondom geldschepping veelal onjuist weergeven (McLeay 2014). Werner (2015) durft inmiddels de stelling te betrekken dat dit niet geheel toevallig is maar het gevolg van bewust ‘informatie management’. Hij stelt zelfs vast dat de algemene wetenschappelijke perceptie van bancaire geldschepping in de loop van de 20^e eeuw steeds verder van de werkelijkheid afdaalde. Dat is extra opmerkelijk daar deze afdwaling gelijk op ging met de explosieve groei van bancaire geldschepping. Objectief wetenschappelijk was het logischer geweest als het inzicht in de werking hiervan in deze periode was verscherpt in plaats van verduisterd.

Ryan-Collins (2015) onderzocht waarom overheden hun monetaire invloed in de laatste decennia van de 20^e eeuw geheel opgaven ten gunste van het bankwezen. In zijn analyse hield dit verband met discutabele theorieën die een causaal verband suggereren tussen een onafhankelijke centrale bank en lage inflatie. Ryan-Collins onderzocht daarbij de situatie van Canada, dat in tegenstelling tot de meeste Westerse landen, lange tijd in de 20^e eeuw een politiek gestuurde en economisch activistische centrale bank had. Volgens dit empirisch-historisch onderzoek leidde dit activisme niet tot bovenmatige inflatie maar ging het gepaard met opmerkelijke financiële stabiliteit en welvaartsontwikkeling.

---

¹⁹ <https://positivemoney.org/>

Bijlage 9 - Overheid en geldschepping, lessen uit het verleden

In de opinie van veel economen wordt geldschepping door de overheid steevast geassocieerd met inflatie, en zelfs hyperinflatie. Deze opinie is niet op feiten is gebaseerd. Met betrekking tot de Nederlandse staat is geen moment aan te wijzen van overmatige geldschepping door of vanwege de overheid. Ook de internationale voorbeelden die dikwijls worden aangehaald, zoals de Duitse hyperinflatie tijdens de Weimar-republiek, en de inflatie van het Franse en het Amerikaanse revolutionaire papiergeld, zijn niet toe te schrijven aan onverantwoorde geldschepping door de uitgevende overheid.

Duitse hyperinflatie

De Duitse hyperinflatie was geen gevolg van monetaire overheidsbemoeienis maar van het gebrek daaraan. Duitsland was als verliezer uit de eerste wereldoorlog gekomen. Het was onder internationaal financieel toezicht en buitensporige sancties geplaatst. De geallieerden dwongen de Duitse staat bovendien haar invloed op de Reichsbank op te geven. Dit gebeurde in mei 1922. Het monetair beheer was toen geheel aan de markt. Zarlenga (2002) beschrijft wat vervolgens gebeurde.

Duitse banken gingen excessief veel bankbiljetten drukken. Dit gebeurde met toestemming van de toen volledig private Reichsbank. Die bank ondersteunde dit zelfs door het commerciële bankgeld vrijelijk voor Reichsmarken in te wisselen. De door jan-en-alleman gedrukte biljetten werden zo gelijk gesteld met de officiële munt. Dat trok valutaspeculanten aan. Die speculeerden op de evidente verdere verzwakking van de Reichsmark. Massaal verkochten ze Reichsmarken die niet bestonden. Uiterekend de private Reichsbank hielp hen daarbij. Onder andere via ongehoorde kredieten voor die speculatie, waarmee de private Reichsbank de geldontwaarding verder aanjaagde. Terugbetaling kostte de speculanten dankzij de inflatie maar een schijntje. De woekerwinst staken ze intussen in de eigen zak. De Reichsmark ging ten onder. Het Duitse volk en de Duitse staat raakten in deplorabele toestand.

De hyperinflatie werd beteugeld toen de Duitse staat orde op zaken stelde. Een nieuwe munt (de Rentenmark) werd ingevoerd. De vrije inwisseling van privaat geld werd afgeschaft. Er kwamen restricties op valutatransacties en kredietverlening daarvoor. Speculanten kwamen in het nauw en de hyperinflatie kwam tot een einde.

Net als nu was er bij de Duitse hyperinflatie geen overheid die de geldpers bediende. Die overheid was juist helemaal buiten spel gezet. Het waren banken die de geldomloop deden exploderen. De Duitse hyperinflatie leert vooral wat er gebeurt als de overheid haar monetaire verantwoordelijkheid geheel verzaakt. Het toont ook hoe weinig gedisciplineerd de private financiële sector is.

Het zou prudent zijn als economen hieruit hun lessen leren en zich ervan onthielden de overheid stelselmatig onterecht te belasteren.

Revolutionair papiergeld

Ook de inflatie rondom het revolutionaire papiergeld is niet toe te schrijven aan overmatige geldschepping door desbetreffende overheden.

Het papieren overheidsgeld van de Franse revolutie (assignats en mandats) werd van buitenaf ondermijnd. Met name vanuit Londen werd het massaal vervalst. Inflatie van Frans revolutiegeld is hoofdzakelijk daaraan te wijten. In 1795 circuleerde er twee keer zoveel valse biljetten als echte (Dillaye,

1877). De inflatie kwam niet door een overheid die te veel geld drukte. Het was het gevolg van monetaire oorlogsvoering tegen die overheid.

Hetzelfde geldt voor het Amerikaanse revolutionaire geld (de continental currency). Uitgifte hiervan door het Amerikaans congres ging zeer beheerst. De inflatie die uiteindelijk optrad kwam door massale vervalsing door de Engelsen (Franklin 1819; Schuckers 1874). In de strijd met Engeland is de continental currency ten onder gegaan. Maar de Verenigde Staten hebben er wel hun onafhankelijkheid aan te danken.

Nederland

De Nederlandse overheid heeft in het verleden geld geschapen, met name in de vorm van munten en muntbiljetten. Daarbij heeft ze zich nimmer schuldig gemaakt aan overmatige geldschepping. Het Nederlandse bankwezen heeft daarentegen een beduidend ongunstiger staat van dienst (Van Egmond 2015). Op monetair gebied is de Nederlandse overheid geen overmatigheid, maar te grote terughoudendheid te verwijten, die thans zover is doorgeslagen dat zij volgens de ECB niet eens meer geldscheppende instelling is.

Het verzaken door de overheid van geldschepping is ook niet terug te voeren op enig moment in de geschiedenis van onverantwoorde overheidsgeldschepping. Het is terug te voeren op onderhandelingen tussen de overheid en de centrale bank die zich in Nederland rond 1900 voltrokken. In ruil voor winstdeling en renteloos krediet van de centrale bank zag de overheid af van uitgifte van haar eigen muntbiljetten (De Jong 1960). Een onderhandelingsresultaat dat we met de kennis van nu en van de sindsdien aanhoudende monetaire onevenwichtigheid enkel kunnen betreuren.

Leren van het verleden

In 1895 schreef monetair historicus Del Mar: “As a rule political economists (...) do not take the trouble to study the history of money; it is much easier to imagine it and to deduce the principles of this imaginary knowledge.” De afgelopen eeuw is in dit opzicht weinig vooruitgang geboekt. De diagnose van Del Mar is nog steeds actueel. Dit tot grote maatschappelijke schade, een gebrekkig geldstelsel en een overheid die haar monetaire verantwoordelijkheid verzaakt.

Het is hoog tijd dat de overheid zich te weer stelt tegen de kwalijke laster waarmee ze wordt overladen en zich niet langer ervan laat weerhouden haar monetaire verantwoordelijkheid te nemen.

De Weimarhyperinflatie illustreert wat er gebeurt wanneer marktkrachten en speculanten het geldstelsel onbelemmerd beheersen. De maatregelen die een einde maakte aan deze monetaire rampspoed illustreren hoe een overheid monetair orde op zaken kan stellen, ongehinderd door belangen en invloeden vanuit het buitenland.

De associatie van overheid en hyperinflatie is onterecht en onjuist. Zinniger is het om inflatie en hyperinflatie te associëren met situaties waarin marktkrachten en speculanten vat krijgen op het geldsysteem. Op basis van de monetaire geschiedenis moeten we concluderen dat de overheid eerder geneigd is te weinig geld te scheppen en haar monetaire verantwoordelijkheid te verzaken. Ze blijkt aansporing te behoeven haar monetaire verantwoordelijkheid te leren kennen en te gaan nemen.

Bijlage 10 – Vraag naar, en aanbod van geld en krediet

De vraag naar geld (1)

Geld is geen gewoon product. Van geld hebben velen nooit genoeg. Dat is een ongewone eigenschap. Vergelijk het bijvoorbeeld met brood. Met een bepaalde hoeveelheid is de dagelijkse broodbehoefte van iedereen te bevredigen. De vraag naar brood is daarmee begrensd. Brood heeft bovendien een kostprijs. Het aanbod zal opdrogen naarmate de marktprijs onder deze kostprijs daalt. Het is dan ook verdedigbaar om de markt voor brood te concipiëren als een markt van vraag en aanbod, waarbij de marktprijs het volume intermedieert. Voor geld ligt dat echter minder voor de hand.

De potentiële vraag naar geld is onbegrensd. Als gezegd, velen hebben er nooit genoeg van. De kosten van vervaardiging en beschikbaarstelling van geld zijn gering. Bepaling van de optimale geldhoeveelheid op basis van een vraag-aanbod-marktprijs-mechanisme zou dwaas zijn. Het zou leiden tot een overvloed van geld, tegen een zeer lage prijs. Dit is bovendien een zelfversterkend proces. De vraag naar brood wordt met broodscheping bevredigd. De vraag naar geld daarentegen wordt met geldscheping steeds groter. Bediening van de vraag naar geld doet de prijzen (van alles behalve geld) stijgen, waardoor ook anderen behoefte krijgen aan meer geld. Toepassing van het vraag-aanbod-marktprijs-mechanisme op geld leidt aldus tot hyperinflatie.

De vraag naar geld (2)

De vraag naar geld kan ook anders worden bekeken. Het gaat dan om de vraag die het publiek heeft naar reëel geld (zie hoofdstuk 1) dat rendementloos, stabiel en veilig is. Deze vraag wordt niet beheerst door de prijs van geld, maar door de nutsfunctie ervan: betaalmiddel, buffer en zekerheid. Thans is deze geldvraag onbediend. Het veilige geld bestaat niet, althans niet in handzame digitale vorm. Bovendien ondermijnt de overheid deze geldvraag door subsidiering van bankkrediet en bancaire kredietverlening. Het publiek wordt niet gevraagd te kiezen tussen risicovol en risicoloos. Het gehele geldsysteem is door nalatigheid van de overheid risicovol; het publiek heeft geen keuze.

De vraagzijde speelt in de overweging van Ons Geld een belangrijke rol. Deze begint ermee dat het geldstelsel haar basis dient te hebben in een risicoloze publieke geldsfeer, en dat het publiek de keuze moet hebben tussen veiligheid en risico. Op die basis valt de optimale publieke geldhoeveelheid door vraagsturing te bepalen.

De vraag naar krediet

Net als bij geld is de potentiële vraag naar krediet ongelimiteerd. Ook de kostprijs van krediet kan nagenoeg nihil zijn. Wel kan bij krediet sprake zijn van rente, wat een sturende factor is voor de effectieve vraag naar bancaire kredietverlening. Deze rente wordt in hoge mate beheerst door beleid en profijtverwachting van het bankwezen. Aldus stuurt het bankwezen zelf in belangrijke mate de vraag naar bancaire kredietverlening.

Bancaire kredietverlening kent net als geld, een zichzelf versterkend proces, waarbij toenemend kredietaanbod de kredietvraag opdrijft. Dit is bijvoorbeeld te zien op de huizenmarkt. Het kredietaanbod doet de huizenprijzen stijgen, waardoor de vraag naar krediet meestijgt. Als de banken dat willen groeit

het kredietaanbod elastisch met de vraag mee. De rente kan daarbij stijgen of dalen, al naargelang de profijtverwachting van de banken.

Het kredietaanbod

Het bancaire kredietaanbod wordt thans niet bepaald door de beschikbaarheid van geldmiddelen voor gelduitlening. Dit vanwege bancaire geldschepping. Het kredietaanbod wordt bepaald door profijtverwachting en beleid van het bankwezen. Het wordt top-down aangestuurd vanuit de bankhoofdkantoren. Eerst wordt krediet verleend, daarna wordt gezocht naar de middelen ter financiering ervan. De kredietverlening voedt daarbij de financieringsbronnen voor bancair krediet. Het zelfversterkend effect van kredietexpansie cumuleert daarmee binnen het bankwezen en kan zelfs worden geëxploiteerd door dat bankwezen.

In de boom-tijd wordt de kredietvraag stelselmatig opgedreven. In de bust-tijd wordt de kredietvraag door het bankwezen eenvoudigweg niet bediend. Dit was bijvoorbeeld terug te zien in de periode na de crisis. Ondanks brede beschikbaarheid van geldmiddelen voor uitlening stagneerde de kredietverlening aan het MKB. De oorzaak lag niet in een vraaguitval, en ook niet in een gebrek aan rendement zoekend kapitaal, maar in het beleid en de profijtverwachting van het bankwezen. Dit noopte de overheid zich actief in te laten met MKB-kredietverlening en de daarmee gepaard gaande risico's.

De veronderstelling dat kredietvraag en -prijsvorming in het huidige stelsel optimaal allocerende bottom-up factoren zijn, is een misvatting. Bancaire geldschepping is thans niet vraag-gestuurd en gedecentraliseerd, zoals door economen wel wordt beweerd. Het aanbod is in hoge mate autonoom en leidend en wordt vanuit de bankhoofdkantoren centraal gestuurd. Verdere consolidatie van het bankwezen betekent verdere concentratie van de macht om het kredietaanbod te beheersen en daarmee, zeker in de boom-tijd, de kredietvraag te sturen.

Marktwerking in kredietverlening

Ons Geld opteert voor meer evenwichtigheid en meer marktwerking ten aanzien van kredietverlening. Het publiek, in de hoedanigheid van gelduitlener, dient meer invloed te krijgen. Het dient inzicht te hebben in de aanwending van haar uitgeleende geldmiddelen en de risico's daarvan. Op basis daarvan kan de prijs van krediet, de rente, dan worden bepaald. Banken kunnen daarbij een intermediaire rol vervullen. Zij brengen vraag naar, en aanbod van gelduitlening dan bij elkaar en maken risico's inzichtelijk. De rente is daarbij een weerspiegeling van de bij desbetreffende gelduitlening horende risico's, en van de vraag en het aanbod van geld met die bestemming en dat risico-profiel.

De overheid heeft daarbij een belangrijke rol te vervullen. Zij moet zorgen voor een voldoende en goed gespreide geldomloop (digitaal chartaal overheidsgeld) zodat het publiek voldoende geldmiddelen heeft om een deel daarvan risicovol uit te kunnen lenen. Bovendien dient ze een gelijk speelveld te creëren voor gelduitleners. In beide schiet de overheid thans ernstig tekort. Ze verzuimt te zorgen voor de geldomloop en bestendigt een vorm van banktoezicht, depositogaranties en centrale rentesturing die de mededinging op de kredietmarkt beperken, verhinderen en vervalsen.

Literatuur

Boonstra, W. (2015), Hoe werkt geldschepping? Feiten en fabels over de rol van banken bij de creatie van geld, Kennis en economisch onderzoek (KEO) Rabobank. Beschikbaar op:

<https://economie.rabobank.com/publicaties/2015/mei/hoe-werkt-geldschepping/>

Brosens, T. (2015), Position paper voor de hoorzitting voor de vaste Kamercommissie financiën d.d. 14 oktober 2015. Beschikbaar via <https://www.burgerinitiatiefongeld.nu/positionpaper-ing.pdf>

CSFI (2015), Banking Banana Skins 2015, The CSFI survey of bank risk, Recovery under threat, Centre for the Study of Financial Innovation (CSFI).

Del Mar, A. (1895), History of Monetary Systems.

Dillaye, S. (1877), Assignats and Mandats: A True History, Philadelphia: Henry Carey Baird.

<https://archive.org/stream/moneyandfinance00dillgoog>

Dyson, B., A. Jackson (2013), Modernising Money. Why Our Monetary System Is Broken and How It Can Be Fixed. London: Positive Money.

Egmond, N.D. van, B.J.M. de Vries (2015), Werkdocument Duurzaam financieel-economisch systeem (Universiteit van Utrecht in het kader van het Sustainable Finance Lab). Beschikbaar via:

<http://sustainablefinancelab.nl/2015/04/01/publicatie-working-paper-sustainable-finance-model/>

Franklin, B. (1819), The Posthumous and Other Writings of Benjamin Franklin, London: A.J. Valpy, (The writings of Benjamin Franklin).

Graeber, D. (2011), Debt, The fist 5,000 years, Melville House

Ingham, G. (2004), The Nature of Money, Polity Press.

Jong, A.M. de (1960), De wetgeving nopens de Nederlandsche Bank 1814 – 1958, Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.

Junker, J-C. (2015), D. Tusk, J. Dijsselbloem, M. Draghi, M. Schulz, Completing Europe's Economic and Monetary Union, European Commission.

Kumhof (2012 – 2013):

- Benes, J., M. Kumhof (2012), The Chicago plan revisited. IMF Research Department Working Paper, WP12/202, IMF. Beschikbaar op: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12202.pdf>
- Benes, J., M. Kumhof (2013), The Chicago Plan Revisited. Revised Draft of February 7, 2013. Beschikbaar op: <http://web.stanford.edu/~kumhof/chicago.pdf>
- Kumhof, M. (2013), The Chicago Plan Revisited. Presentation. Beschikbaar via: http://www.bankofengland.co.uk/research/Documents/ccbs/Workshop2013/Presentation_Kumhof.pdf

McLeay, M., A. Radia, R. Thomas (2014), Money creation in the modern economy, Bank of England, Quarterly Bulletin, 2014 Q1 | Volume 54 No. 1.

McMillan, J. (2014, pseudoniem), The end of banking. Money, credit, and the digital revolution, Zero/One Economics, Zurich.

Ryan-Collins (2015), Is Monetary Financing Inflationary? A Case Study of the Canadian Economy, 1935–75 Levy Economics Institute. Beschikbaar via http://www.levyinstitute.org/files/download.php?file=wp_848.pdf&pubid=2325

Schemmann, M. (2015), Putting a stop to fictitious bank accounting. With a plan to redeem the US and Euro Area national debts, IICPA Publications.

Schuckers, J. (1874), Finances and Paper Money of the Revolutionary War, Philadelphia: John Campbell

SFL (2015), De Geldkwestie, Sustainable Finance Lab, beschikbaar via <http://sustainablefinancelab.nl/files/2015/10/De-Geldkwestie.pdf>

Visser, H. (2015), Het wensdenken van het burgerinitiatief Ons Geld, Economisch Statistische Berichten (ESB), jaargang 100 (4706) 26 maart 2015.

Werner, R. (2015), A lost century in economics: Three theories of banking and the conclusive evidence, International Review of Financial Analysis. Beschikbaar via <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057521915001477>

Wortmann, E. (2015a), Burgerinitiatief Ons Geld. Tekst en toelichting. Opgenomen als bijlage 1 en beschikbaar via <http://onsgeld.nu/burgerinitiatief.pdf>

Wortmann, E. (2015b), Response op ‘Hoe werkt geldschepping? Feiten en fabels over de rol van banken bij de creatie van geld’ (Boonstra, 2015), Burgerinitiatief Ons Geld. Beschikbaar via <http://onsgeld.nu/rabobank-response.pdf>

Wortmann, E. (2015c), Reactie op ‘Het wensdenken van het burgerinitiatief Ons Geld’ (Visser, 2015), Stichting Ons Geld. Beschikbaar via <http://onsgeld.nu/hansvisser-response.pdf>

Wortmann, E. (2015d), Position paper hoorzitting geldstelsel d.d. 14 oktober 2015. Opgenomen als bijlage 5 en beschikbaar via <https://burgerinitiatiefonsgeld.nu/positionpaper-wortmann.pdf>

Zarlenga, S. (2002), The Lost Science of Money. The Mythology of Money – the Story of Power. American Monetary Institute (AMI).

Zarlenga, S. (2003), Speech at the U.S. Treasury. Beschikbaar op: <http://www.monetary.org/speech-at-the-u-s-treasury-dec-4-2003/2010/12>